

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ЗБАГАЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКОВОГО СЛОВНИКА
У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ
ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Студентки 2 курсу,
групи ЛОГм-1-24-1.4д
другого (магістерського) рівня
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 016 Спеціальна освіта
освітньої програми 016.01.01 Логопедія
Дробович Вікторії Дмитрівни

Використання чужих ідей,
Результатів і текстів мають
посилання
На відповідне джерело

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Науковий керівник: Н.М. Бабич
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Кількість балів:____ Оцінка:ECTS____

Допуск до захисту
Перед ЕК

О.В.Мартинчук
Завідувач кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Голова комісії
Члени комісії

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРИКМЕТНИКОВОГО СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ.....	8
1.1 Поняття про прикметниковий словник та особливості його розвитку у дітей дошкільного віку в онтогенезі.....	8
1.2 Місце прикметникового словника у змісті словникової роботи з дітьми старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами	18
1.3 Використання цифрових технологій у розвитку прикметникового словника дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами	25
Висновки до першого розділу.....	34
РОЗДІЛ 2. СТАН СФОРМОВАНOSTІ ПРИКМЕТНИКОВОГО СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ.....	36
2.1 Опис експериментальної методики формувального етапу дослідження	36
2.2 Визначення рівня сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.....	41
Висновки до другого розділу.....	48
РОЗДІЛ 3. ЗБАГАЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКОВОГО СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	49
3.1 Обґрунтування змісту серії інтерактивних занять для формування прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами	49
3.2 Аналіз ефективності серії інтерактивних занять для розвитку прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами	62
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність дослідження. Своєчасний розвиток прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом їх мовленнєвого, когнітивного та соціального розвитку (А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Поніманська). Для дітей із мовленнєвими труднощами ця складова набуває особливого значення, оскільки саме прикметники формують основи детального опису, розширення уявлень про навколишній світ і точного вираження думок. Недостатній розвиток прикметникового словника негативно впливає на формування зв'язного мовлення, ускладнює комунікацію, що, своєю чергою, може перешкоджати успішній адаптації до шкільного навчання (Н. Бабич, О. Вовк, К. Луцько, Л. Трофименко) [2, 3].

Аналіз наукової літератури показав, що питанням розвитку лексичного запасу дітей дошкільного віку займалися А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Н. Лисенко, К. Луцько, Т. Поніманська, Ю. Руденко, Н. Січкарук та інші. Порушення лексичної складової мовлення, що проявляються в обмеженості словникового запасу у дітей з порушеннями мовлення вивчали Н. Гаврилова, Н. Горбунова, К. Луцько, І. Марченко, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, М. Шеремет та інші. Ці дослідження підкреслюють важливість своєчасного розвитку словникового запасу дітей, у тому числі прикметникового, особливо в умовах мовленнєвих труднощів, адже це є основою для формування зв'язного мовлення і забезпечення успішної адаптації до шкільного навчання.

Сучасні тенденції у логокорекційній роботі вимагають від логопедів та педагогів застосування інноваційних підходів у роботі з дітьми старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, зокрема, цифрових технологій. У сучасних умовах, коли цифрові ресурси є невід'ємною частиною життя дитини, їх використання робить навчання більш цікавим і доступним, завдяки цьому діти легше долучаються до навчання і швидше досягають позитивних

результатів, що особливо важливо для формування базових мовленнєвих навичок.

До цифрових технологій, що можуть бути використані для розвитку прикметникового словникового запасу, належать інтерактивні презентації, мультимедійні ігри, мобільні додатки, віртуальні ресурси та цифрові книги. Дослідженнями впровадження цифрових технологій у роботу з дітьми старшого дошкільного віку займалися українські науковці, зокрема Т. Андрющенко, В. Баранова, Н. Гавриш, Н. Дудник, З. Зінченко, Л. Лохвицька, С. Ляшенко, І. Мардарова, Ю. Руденко.

Таким чином, актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю розробки інноваційних підходів до збагачення прикметникового словника дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами через використання цифрових технологій, які відповідають сучасним освітнім викликам і сприяють гармонійному розвитку мовленнєвих здібностей, а також їх підготовці до навчання у школі.

Отже, мета нашого дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та апробувати серію інтерактивних занять, створених із використанням засобів цифрових технологій, для збагачення прикметникового словникового запасу дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз науково-методичної літератури з проблеми розвитку прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами;
2. Підібрати діагностичний інструментарій і визначити стан сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами;
3. Розробити та експериментально перевірити ефективність серії інтерактивних занять, створених із використанням засобів цифрових технологій, для збагачення прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Об'єкт дослідження: розвиток лексичного компонента дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Предмет дослідження: серія інтерактивних занять, створених із використанням засобів цифрових технологій, для збагачення прикметникового словника дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Теоретико-методологічними засадами дослідження є: поняття про розвиток лексичного запасу дітей дошкільного віку (Н. Бабич, І. Березовська, А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Н. Лисенко, Ю. Руденко, Л. Стахова, К. Тичина, Л. Трофименко, М. Федорова, Т. Хомик), лінгвістичні основи вивчення прикметника як частини мови (О. Заболотний, А. Загнітко, М. Кочерган, В. Олексенко); психолого-педагогічні основи розвитку мовлення дітей із порушеннями мовлення (Н. Бабич, Н. Вогнива, Е. Данілавичюте, Н. Лазаренко, В. Сірак, Л. Татур); дослідження лексичної складової мовлення у дітей із мовленнєвими труднощами (Н. Гаврилова, Н. Горбунова, К. Луцько, І. Марченко, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, Т. Хомик, М. Шеремет), сучасні підходи до логопедичної роботи з використанням цифрових технологій у дошкільній освіті (Т. Андрющенко, В. Баранова, Н. Гавриш, Н. Дудник, З. Зінченко, О. Кабанська, Н. Лопатинська, Л. Лохвицька, С. Ляшенко, І. Мардарова, В. Пліс, Ю. Руденко, Л. Стахова, Д. Стрельченко), зарубіжні дослідження впливу цифрових технологій на мовленнєвий розвиток дітей (Z. Chen, C. Davies, K. Hirsh-Pasek, R. Klibanoff, W. Ling, S. Saeedi, H. Shwe Hadani, S. Waxman, A. Yi, Z. Zhou, J. M. Zosh).

Методи дослідження:

теоретичні – аналіз, синтез та систематизація науково-методичної літератури з проблеми збагачення прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами; теоретичне осмислення науково-методичної літератури для розроблення методики обстеження рівня сформованості прикметникового словника, виокремлення діагностичного інструментарію; теоретичне осмислення та узагальнення результатів аналізу літератури та констатувального експерименту з метою розроблення методики із

застосування інтерактивних завдань, створених з використанням цифрових технологій для збагачення прикметникового словника у означеній категорії дітей; розроблення методики застосування цифрових технологій для збагачення прикметниковою лексикою мовлення у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення;

емпіричні – діагностика рівня сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення, констатувальний, формувальний та контрольний-аналітичний експерименти;

статистично-математичні – кількісна та якісна обробка отриманих даних експерименту з метою здійснення узагальнення та систематизації результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі закладу дошкільної освіти комбінованого типу (ясла-садок) № 285 міста Києва. В експерименті брали участь діти старшого дошкільного віку (5-6 років), які склали дві вибірки: діти з мовленнєвими труднощами (9 осіб); нейротипові діти (9 осіб).

Елементи наукової новизни одержаних результатів полягають: в узагальненні науково-методичної літератури, яка аналізує досвід іноземних та українських практик, щодо формування лексичної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, зокрема щодо розвитку прикметникового словника. Розроблено серію інтерактивних занять розвитку прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами з використанням засобів цифрових технологій.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та апробації серії інтерактивних занять спрямованих на розвиток прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Створені цифрові матеріали (інтерактивні презентації), які можуть бути використані логопедами та вихователями в освітньому процесі. Результати дослідження можуть бути впроваджені у практику логопедичної роботи в закладах дошкільної освіти, а також у процесі професійної підготовки майбутніх логопедів. Матеріали

дослідження можуть слугувати основою для подальших наукових розвідок щодо використання цифрових технологій у розвитку мовлення дітей із різними формами мовленнєвих порушень.

Апробація результатів дослідження. Апробація здійснювалась протягом вересня 2025 року у ході емпіричного констатувального та формувального етапів дослідження на базі закладу дошкільної освіти комбінованого типу (ясла-садок) № 285 міста Києва (довідка про впровадження). Основні положення і результати дослідження:

- заслухано на засіданні методичної ради закладу дошкільної освіти комбінованого типу (ясла-садок) № 285 міста Києва, за результатами якої отримано відгук та методичні рекомендації до проведеної роботи;

- представлено на студентській науково-практичній конференції «Перші кроки у науку» Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, м. Київ (06.11.2025);

- підготовлено та опубліковано у співавторстві з науковим керівником тези: Бабич Н.М., Дробович В.Д. Розвиток прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами цифрових технологій. *Сучасний дизайн інклюзивного навчання: успішні українські та зарубіжні практики*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Україна, м. Київ, 11 листопада 2025 р.).

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 2 додатків (14 сторінок), списку використаних джерел (44 найменування, з них 14 – іноземними мовами, 5 Інтернет-сайтів). Повний обсяг роботи становить 90 сторінок, основного тексту – 70 сторінок. Робота містить 7 таблиць і 2 рисунки на сторінках основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРИКМЕТНИКОВОГО СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

1.1 Поняття про прикметниковий словник та особливості його розвитку у дітей дошкільного віку в онтогенезі

Більшість мовознавців вважають, що слово – це найважливіша частина мови, тобто її основа. Адже мова складається передусім зі слів [16]. Існує безліч визначень до терміну “слово”, однак жодне з них не розкриває його значення сповна. У роботі використано визначення, запропоноване Є. Кротевич та Н. Родзевич, що «Слово - оформлена за нормами даної мови, неподільна на менші подібні єдності мовна одиниця, що складається із звука чи комплексу звуків і називає певні предмети, процеси і явища об'єктивної дійсності та їх ознаки або тільки вказує на них чи на відношення між ними, або виражає емоційно-вольові прояви». Обране визначення вважається найбільш повним, оскільки воно найширше розкриває сутність поняття «слово» [16].

Щоб ефективно користуватися мовленням, необхідно мати достатній запас слів. Під словниковим запасом розуміють сукупність лексичних одиниць, якими володіє людина в межах певної мови. Зазвичай він розширюється з віком і досвідом, слугуючи як практичним інструментом для комунікації, так і важливим засобом засвоєння знань.

Отже, без глибокого розуміння сутності слова та динаміки поповнення словникового запасу неможливе ефективне планування будь-яких лінгвістичних чи корекційних заходів. Зокрема, чітке визначення «словникового запасу» та його структури є базою для подальшої діагностики, навчання й оцінювання мовленнєвих компетентностей.

Рівень сформованості мовлення, зокрема його фонетико-фонематичної та лексико-граматичної складових, безпосередньо впливає на успішність опанування навчальної діяльності та засвоєння шкільних знань і навичок

відповідно до програмних вимог. Одним із ключових критеріїв оцінки розвитку мовлення у дітей дошкільного віку вважається обсяг і якість їхнього лексичного складу. Насичений словниковий запас, зокрема прикметниковий, сприяє кращому розумінню навчального матеріалу, точнішому формулюванню власних думок і посиленню пізнавальної активності.

Процес збагачення лексики відбувається поступово під час безпосереднього спілкування дитини з оточенням та знайомства з навколишнім світом.

Розвинений словниковий запас забезпечує ефективність усіх видів мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання та письмо, що є ключовим у роботі з дітьми з порушеннями мовлення. У межах словникового запасу розрізняють: активний (імпресивний) та пасивний (експресивний). Активний словниковий запас – це той, що постійно використовується у мовленні, а пасивний той, який розуміє особа, але вживає рідко або не вживає зовсім. В онтогенезі розвитку обсяг пасивного словникового запасу в декілька разів переважає над активним, що свідчить про готовність дитини сприймати складніший мовленнєвий матеріал перед його вільним відтворенням у мовленні. Також треба зазначити, що при кожному виді мовленнєвої діяльності активізується той чи інший набір слів.

Отже, словниковий запас є важливою складовою розвитку мовлення. Він поділяється на активний, який використовується у спілкуванні, та пасивний, який розуміється, але рідко застосовується. При різних видах мовленнєвої діяльності активізуються відповідні частини словникового запасу. Особливо це стосується прикметників як мовленнєвих одиниць, що відіграють важливу роль у точному вираженні ознак предметів, явищ, побудові зв'язних висловлювань та формуванні граматично складних конструкцій.

Найпростіше мовцеві зі словниковим запасом при читанні, адже візуалізуючи слова (зокрема прикметники, які уточнюють образ предмета), відбувається їхнє швидше розпізнавання і це сприяє сприйняттю інформації [20].

На думку Л. Шевчук особливо важливим для розвитку мовлення дітей дошкільного віку є словниковий запас (як активний, так і пасивний). Її твердження ґрунтуються на напрацюваннях Еріка Гуннемарка, де активний словниковий запас – це запас, необхідний для розмови, а пасивний – для читання [30].

Збагачення словникового запасу (зокрема прикметникового, що надає мовленню барвистості та деталізації) допомагає краще спілкуватися та розуміти інших. У майбутньому це також допомагає подолати страх виступати на публіці та вселяє впевненість у собі [20].

У підручнику М. Кочергана “Вступ до мовознавства”, 2002 лексичне значення трактується як “історично закріплена в свідомості людей співвіднесеність слова з певним явищем дійсності.” [16]. Тобто це встановлення відповідності між звуковою формою слова та певним поняттям, емоційним станом або волевиявленням. Водночас О. Смирницький наголошував, що це “відоме відображення предмета, явища чи відношення у свідомості..., яке входить до структури слова як його внутрішня сторона, відносно якої звучання слова виступає як матеріальна оболонка...” [16], тобто по суті це те, що слово означає, та яку семантичну інформацію воно передає. Усвідомлення цього важливе для подальшого аналізу процесу формування та корекції значень слів у мовленні дітей старшого дошкільного віку.

Також М. Кочерган зазначає, що “лексичне значення слова є продуктом мисленнєвої діяльності людини. Воно пов'язане з редукцією інформації людською свідомістю, з порівнянням, класифікацією, узагальненням.” [16].

Вищесказане свідчить про те, що лексичне значення не є суто мовною одиницею, воно формується в тісному зв'язку з пізнавальною діяльністю, що особливо важливо у процесі мовленнєвого розвитку дитини. Це дає змогу розглядати словниковий запас як результат розумової обробки та осмислення дитиною навколишнього світу.

З погляду лінгвістичного підходу, лексика розглядається як системне явище з різними рівнями класифікації та функціональними групами. У

лінгвістиці поняття «лексика» трактується по-різному залежно від дослідницького підходу. Відповідно до «Сучасного лінгвістичного словника» за редакцією А. Загнітка «лексика – сукупність слів певної мови, що називають предмети, явища, поняття, найсуттєвіші для сучасного суспільства, зрозумілі більшості носіїв мови й поширені у своєму вживанні, не мають відтінку новизни або застарілості.» [11, с. 368].

У межах класифікації лексичного складу А. Загнітко виокремлює активну лексику, яку визначає як «сукупність слів певної мови, що називають предмети, явища, поняття, найсуттєвіші для сучасного суспільства, зрозумілі більшості носіїв мови й поширені у своєму вживанні, не мають відтінку новизни або застарілості. Вона охоплює дві групи: 1) загальновживана лексика, яка зрозуміла всім мовцям: дорога, прозорий, низький, працювати, гарно, дев'ять, такий; 2) терміни й професіоналізми, що активно вживані не всіма мовцями, а певними фахівцями: домна, ревальвація, дедукція, кредит, палеоліт.» [11, с. 368].

Натомість говорячи про активну лексику не можна не згадати і про пасивну, яка за А. Загнітком представлена як «сукупність слів, використання яких обмежене територією, сферами вжитку, зв'язком із суспільно комунікативною практикою.» [11, с. 372].

Це класифікаційне розмежування забезпечує теоретичну опору для поділу матеріалу для проведення магістерського дослідження на інтерактивні вправи, орієнтовані на різні групи лексики. Тобто, систематизація й поєднання наведених визначень «слова», «лексичного значення» та «словникового запасу» формують фундамент методології цього дослідження, в якому особливу увагу приділено структурі лексики та механізмам її засвоєння дітьми в процесі логопедичної роботи.

Дослідження формування поняття «слово» на матеріалі прикметника виконала Н. Лазаренко. У його основі – аналіз прикметників як частини мови з різноманітними формами та функціональними зв'язками. Авторка довела, що прикметник не лише позначає ознаки предметів, а й збагачує висловлювання, уточнює опис і підсилює образність тексту. Саме тому робота з

прикметниковими формами є ефективним засобом розвитку лексичних уявлень у старших дошкільників.

Лазаренко доводить, що дослідження мовленнєвих явищ у функціональному контексті – через вправи на синонімію, антонімію та інші лексичні відношення – сприяє глибшому засвоєнню словникового матеріалу. Застосування таких вправ у старшому дошкільному віці дозволяє збагачувати словниковий запас, покращувати розуміння відтінків значення та тренувати мовленнєву гнучкість. Отже, методика, що поєднує теоретичну основу з практичними завданнями на роботу з прикметниками, є ключовою для формування уявлень про семантику слова в умовах підготовки до школи [18].

Тепер, спираючись на ці загальні лексикологічні концепції, зосередимося на особливостях прикметникового словника як окремої підсистеми лексики, оскільки вони відіграють особливу роль у формуванні розуміння лексики, адже саме через них відображаються й акцентуються ті ознаки предметів, явищ і процесів, що є найбільш значущими в досвіді дитини. Прагнення вловити різноманітність характеристик навколишнього світу спонукає до засвоєння дедалі нових прикметникових форм, які допомагають розрізняти тонкі відтінки значення і структурно поглиблюють мовленнєві висловлювання. Включення вправ із синонімами, антонімами та іншими лексичними парами сприяє критичному осмисленню різниці між поняттями й водночас розвиває навички точного й образного опису. Таким чином, робота над прикметниковим фондом лексики забезпечує міцний зв'язок між мовною компетенцією й інтелектуальними ресурсами дитини.

Прикметники відіграють ключову роль у збагаченні дитячого словника, адже з їхньою допомогою дитина вчиться виділяти у предметах, явищах та людях саме ті властивості, які здаються їй найсуттєвішими з огляду на власні інтереси та потреби. Водночас за спостереженнями І. Марченко, діти використовують у мовленні лише обмежену кількість прикметників, що пов'язано не стільки з їхньою внутрішньою складністю, скільки з недостатньою увагою дорослих до

ознайомлення малюків із різноманітністю властивостей навколишніх предметів [22].

Отже, на основі узагальнених лексикологічних концепцій можна чітко обґрунтувати важливість роботи саме з прикметниками як засобом деталізації й образності мовлення. Це знання допомагає підбирати ефективні діагностичні та корекційні вправи, зорієнтовані на вікові та індивідуальні потреби дитини.

У сучасній українській мові прикметники за значенням поділяють на три групи: якісні, відносні та присвійні, залежно від характеру ознаки, яку вони передають [1, 23].

Якісні прикметники позначають безпосередню властивість предмета або явища, яке може виявлятися в різному ступені інтенсивності й часто сприймається через органи чуття або суб'єктивну оцінку. Такі прикметники допускають варіації за мірою прояву (веселий – веселіший – більш веселий), поєднуються зі словами “дуже” та “трохи” і вживаються як у прямому, так і в переносному значенні, наприклад: веселий сміх, світлий день, мудрий погляд, смачний обід. Якісні прикметники широко вживаються у мовленні дітей, оскільки вони тісно пов'язані з сенсорним досвідом та емоційною оцінкою світу [1, 10, 23].

Відносні прикметники фіксують ознаку предмета через його зв'язок з іншими об'єктами, діями чи обставинами: матеріалом, місцем, часом, призначенням тощо. Вони передають сталі, непрограмовані ознаки, які не вимірюються за мірою прояву, а саме конкретизують походження або відношення предмета. Наприклад: дерев'яний стіл (зроблений із дерева), осінніє листя (належить до осені), учнівська форма (призначена для учнів). Відносні прикметники зазвичай утворюються від іменників суфіксальним способом [23].

Присвійні прикметники означають належність предмета певній особі чи істоті і відповідають на питання “чий?”, “чия?”, “чиє?”, “чий?”. Вони утворюються від власних або загальних назв за допомогою сталих словотвірних засобів (наприклад, суфікси -ин-, -ів-/їв-, -ов-/ев-): котячі вуса, сестрин зошит, мишача нора. Присвійні прикметники підкреслюють приналежність або зв'язок

предмета з певним суб'єктом і, як правило, не вживаються в конструкціях порівняння. Вони підкреслюють особистісний або емоційний зв'язок між суб'єктом і предметом, що має особливе значення у формуванні у дітей мовленнєвого відчуття приналежності, персоніфікації та соціальних відношень [10, 23].

Отже, поділ прикметників на якісні, відносні й присвійні відображає *три різні способи, якими мова кодує ознаки предметів: через властивість, через відношення або через приналежність*. Для даного дослідження цей поділ є принциповим для вибору лексичного матеріалу й побудови вправ для дітей старшого дошкільного віку, оскільки саме розуміння різних типів ознак допомагає цілеспрямовано формувати прикметниковий словник у дітей старшого дошкільного віку, розвивати здатність порівнювати, узагальнювати та описувати навколишній світ у мовленні.

Відповідно до “Базового компоненту дошкільної освіти” 2021 р. в освітньому напрямі “Мовлення дитини” мовленнєва компетентність визначається як “...здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Вона об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність і взаємозумовленість.” [4, с. 18]. Саме лексична компетентність передбачає володіння достатнім рівнем словникового запасу як активного, так і пасивного, у тому числі прикметникового. Прикметниковий словник дозволяє дитині більш детально описати предмет або явище, що сприяє кращому взаєморозумінню під час комунікації.

Своєю чергою це сприяє розвитку комунікативної компетентності, що означає “...здатність дитини до спілкування з однолітками і дорослими, здатність будувати діалог у різних формах конструктивної взаємодії, підтримувати партнерські стосунки, здатність заявляти про свої наміри і бажання, узгоджувати свої інтереси з іншими, домовлятися, за потреби аргументовано відстоювати свою позицію.” [4, с. 18].

Отже, наведене визначення мовленнєвої та комунікативної компетентності з «Базового компоненту дошкільної освіти» обґрунтовує необхідність системного розвитку усіх лексико-граматичних і когнітивних складників мовлення. Воно підкреслює, що формування активного словникового запасу та вміння використовувати прикметники в різних видах висловлювань є невід'ємною частиною підготовки дитини до успішної взаємодії з однолітками й дорослими, оскільки лише за умов цілісного розвитку мовленнєвих навичок можлива ефективна комунікація, відстоювання власної позиції та продуктивна участь у колективній діяльності.

У програмі розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» 2017 р. О. Білан [6] вважає, що дитина старшого дошкільного віку повинна оволодіти такими вміннями, під час використання прикметника:

- розширювати словниковий запас слів за рахунок назв ознак та якостей предметів;
- уживати слова згідно з контекстом, коли треба назвати якість чи ознаку предметів;
- добирати слова з протилежним та подібним значеннями; використовувати слова, що означають матеріал предмета (наприклад: металевий, дерев'яний, скляний);
- збагачувати мовлення синонімічними порівняльними прикметниками;
- активно використовувати прикметники, що характеризують зовнішність, поведінкові риси тварин і людей, а також властивості предметів;
- уживати якісні, відносні та присвійні прикметники у поєднанні з іменниками: квіти які? червоні, білі, гарні, барвисті; хвіст чий? собачий, котячий, мишачий, заячий;
- вправлятись у вживанні іменників родового відмінка однини та множини, а також у творенні порівняльних ступенів прикметників;
- правильно узгоджувати іменники з прикметниками та займенниками;

- утворювати прикметники із суфіксами, що вказують на незначну міру якості (голубуватий, холоднуватий, низькуватий); присвійні прикметники від назв осіб (братів, татів, Галин);
- утворювати ступені порівняння прикметників за допомогою конструкцій із словами “більш-менш”, “що”, “як” (більш-менш солодкий, щонайгарніший, якнайсмачніший).

Отже, все вищезазначене свідчить, що для формування мовленнєвої компетентності однією із важливих складових є достатній словниковий запас слів, а особливо прикметниковий.

Оскільки у літературних джерелах відсутнє конкретне визначення «прикметникового словникового запасу», було синтезовано визначення на основі лінгвістичних та психолінгвістичних джерел. *Прикметниковий словниковий запас* – це частина загального словника мовця, що включає всі прикметники, які він може активно продукувати (називати й описувати ознаки предметів і явищ) та пасивно сприймати й розуміти (реагувати на інструкції, у яких фігурують прикметники) [16, 34].

Розвиток мовленнєвої компетентності дитини відбувається протягом перших років її життя, які забезпечують необхідну «мовленнєву базу» для подальшого збагачення словника прикметників.

Упродовж першого року життя – мовлення дитини представлено поодинокими звуковими експериментами й першим лепетом, згодом переважно одиночними іменниками (назви об’єктів навколо) та дієсловами (наприклад, «дай», «йде») [7], але ще зарано говорити про усвідомлене вживання ознак предметів.

На початку другого року життя розуміння прикметникових ознак передуює їх активному вживанню. Діти починають коректно виконувати прості прохання з ознаками предметів (наприклад, “дай великий м’яч”, “де синій кубик?”), а перше надійне розуміння базових слів, які позначають колір експериментально фіксується вже близько 19 місяців [37]. Тобто рецептивні (пасивні) мовленнєві навички формуються раніше за експресивні (активні), що підтверджено

результатами міжнародних досліджень [33]. Даний принцип відображатиметься у подальшому дослідженні, де надаватиметься пріоритет перевірки розумінню мовлення перед самостійним уживанням, що відповідає клінічним рекомендаціям щодо оцінювання мовленнєвого розвитку [31].

Від 1 року 8 місяців дитина починає повторювати фрази дорослих і швидко поповнює словниковий запас – до кінця другого року життя він може сягати 300–350 слів, здебільшого іменників і дієслів [5]. Розвиток прикметникового словникового запасу в мовленні дитини розпочинається приблизно у віці 2–2,5 років, коли з’являються перші якісні прикметники (колір, розмір, текстура) у контексті схрещених завдань на категоризацію [35, 40]. Згодом поступово з’являються словосполучення типу “м’яч великий”, “машина червона”, що й є передумовою для освоєння прикметників.

Після формування стійкого фразового мовлення (~3 роки), для того, щоб його використання стало поширеним, важливо додавати прикметники, оскільки вони допомагають краще описувати предмети та дії. Саме тому відбувається швидке збагачення прикметникового запасу слів: дитина вчиться не просто називати ознаку, а й узагальнювати (наприклад, “круглий–овальний–квадратний”) і порівнювати (“великий/більший/найбільший”). Тобто інтенсивне формування прикметникового словникового запасу припадає на період від 3 до 4 років, коли діти активно використовують порівняння та категоризацію для розширення своїх описів та розповідей [35, 40].

За дослідженнями С. Davies, К. Syrett, L. Taylor та інших, саме в цьому віці прикметники становлять до 10-12 % активного словника дитини, тоді як іменники й дієслова все ще переважають [35].

А. Малюга доводить [22], що застосування творчих казок і сюжетних вправ у цьому віковому проміжку значно підсилює швидкість засвоєння нових прикметникових форм. У старшому дошкільному віці прикметники остаточно інтегруються до активної та пасивної лексики:

1. З'являються порівняльні ступені (“довгий–довший–найдовший”), складні прикметники (“світло-синій”, “довгоногий”).
2. Формуються універсалізми (“гарний” використовується замість “красивий”, “добрий”, “приємний”), що свідчить про семантичну гнучкість
3. Дитина починає плановірно описувати предмети, події та персонажів казок із використанням прикметників у складі зв'язних розповідей [5].

Отже, достатній обсяг і різноманітність зв'язного висловлювання створюють прикметники, адже вони не лише уточнюють, а й сприяють розвитку мислення, уяви та здатності до узагальнення. Насамперед у мовленні дітей з'являються якісні прикметники (колір, форма, розмір), тоді як відносні та присвійні опановуються пізніше. Водночас спершу формується розуміння прикметникових ознак, а вже потім їх активне вживання, що є важливим діагностичним показником і буде враховано в подальшому аналізі результатів дослідження. Саме тому їхнє засвоєння є досить складним процесом, що потребує певного рівня мовленнєвого й когнітивного розвитку.

Особливої уваги набуває питання формування прикметникового словника у дітей з мовленнєвими порушеннями, адже у них цей процес значно уповільнений або порушений. Саме цій проблемі буде присвячено наступний підрозділ, у якому буде розглянуто особливості розвитку прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

1.2 Особливості розвитку словника та зміст словникової роботи у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Діти із мовленнєвими труднощами мають недостатній словниковий запас, особливе місце в якому займають прикметники, які мало використовуються у мовленні зазначеної категорії дітей.

У випадку системних порушень мовлення у дітей дошкільного віку сповільнюється становлення важливих пізнавальних процесів і не формується необхідний рівень комунікативних умінь, що ускладнює успішну взаємодію й

перешкоджає опануванню як мовленнєвою, так і пізнавальною діяльністю. Внаслідок цього виникають труднощі з засвоєнням усіх рівнів мови – від звукової системи й морфології до змістовного наповнення лексичного запасу. Водночас розвиток словника є динамічним: у процесі спілкування з дорослими відбувається постійне збагачення новими термінами, уточнення сенсу вже відомих слів і коригування їх вживання. Оскільки цей механізм нерозривно пов'язаний із загальним когнітивним розвитком та якістю соціального оточення, обсяг і різноманітність лексичного репертуару здебільшого залежать від інтенсивності мовленнєвих контактів у сімейному середовищі, закладі дошкільної освіти та за його межами [22, 27, 29].

Діти з мовленнєвими труднощами часто мають порушену диференціацію понять (розмір, колір, форма тощо) і замінюють прикметники іншими словами з того самого семантичного поля. Така заміна свідчить про труднощі в розпізнаванні та диференціації основних ознак об'єктів. У зв'язку з цим дуже важливо звернути увагу саме на прикметники – адже вони відображають найсуттєвіші ознаки об'єктів.

Засвоєння прикметникових форм відбувається паралельно з тим, як дитина набуває уявлень про розмір, колір, форму й інші характеристики через порівняння двох або більше предметів. Найефективніше цей процес протікає в контексті мовлення, а саме у словосполученнях, реченнях і невеликих текстів, де прикметник закріплюється під час реального мовленнєвого спілкування [22].

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури засвідчує тенденцію до зростання кількості дітей, які мають різноманітні мовленнєві порушення. Це, своєю чергою, ускладнює процес опанування навчально-виховних програм, що передбачають активне використання мовлення як основного засобу комунікації, пізнання й самовираження [19, 28].

Одним із характерних проявів порушень мовленнєвого розвитку в дітей є недосконале формування лексичного запасу прикметників. Це проявляється у значному обмеженні словникового запасу, помітному дисбалансі між активним і пасивним словником, неточному або некоректному вживанні слів у мовленні,

наявності частих вербальних парафазій, а також у труднощах, пов'язаних з актуалізацією наявних у пам'яті лексичних одиниць. Старші дошкільники із мовленнєвими труднощами здебільшого розуміють значення великої кількості слів, а обсяг їхнього пасивного словника часто наближається до вікової норми. Водночас серйозні труднощі виникають під час активного використання лексики у власному мовленні, особливо в ситуаціях, що потребують спонтанного мовленнєвого висловлювання [14, 24].

З огляду на тісний взаємозв'язок між мовленням і мисленням можна стверджувати, що у дітей із порушеннями мовлення є порушення у формулюванні висловлювань, що свідчать про недостатню реалізацію пізнавально-мисленнєвої функції мовлення. Це, своєю чергою, суттєво ускладнює подальше опановування навичками читання та письма в період навчання у школі. Таким способом, інтенсивність використання прикметникових форм у спілкуванні безпосередньо закладає основу для подальшого збагачення лексичного репертуару.

Отже, розуміння загальних умов лексичного розвитку допомагає окреслити специфіку засвоєння прикметникової лексики.

Формування усного мовлення дітей старшого дошкільного віку це одне з найпріоритетніших завдань логопедичної роботи. Особливе значення при цьому надається розвитку словника прикметників, оскільки саме вони допомагають дитині детальніше описувати навколишні об'єкти, явища й осіб, акцентуючи увагу на суттєвих ознаках і якостях [24].

Отже, опанування прикметникової лексики відіграє важливу роль не лише у розвитку мовлення, а й у формуванні мислення, розширенні когнітивних можливостей дитини. Збагачення словника прикметників тісно пов'язане як із загальним мовленнєвим розвитком, так і з удосконаленням основних структурних компонентів мовлення, зокрема фонетико-фонематичного та граматичного його складових.

Відповідно до результатів дослідження лексики прикметників у дітей із мовленнєвими труднощами Л. Стахової та О. Ковальнової засвідчують, що окремі

діти здатні самотійно складати описові висловлювання, однак більшість потребує допомоги у вигляді навідних запитань. Їхні розповіді часто є не послідовними, позбавленими завершених суджень або оціночних характеристик. Мовлення таких дітей зазвичай є спрощеним, часто супроводжується односкладними фразами, міжфразовий зв'язок реалізується слабо, рідко вживаються повтори чи займенники як засоби текстової зв'язності. Також спостерігаються порушення в граматичному оформленні речень, а використання образних засобів мовлення є поодиноким або взагалі відсутнє. Бідність словникового запасу у дітей дошкільного віку сприяє браку інтересу на заняттях з розвитку мовлення. При цьому навчальна мотивація відсутня [14].

Отже, виходячи з вищесказаного у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями виявляються труднощі в недостатньому розумінні значень слів, обмеженому активному словниковому запасі, замінах слів на інші за схожістю звучання або значення (вербальні парафазії), малій кількості похідних лексичних одиниць у мовленні, а також труднощах із відтворенням уже знайомих за значенням слів.

У програмно-методичному комплексі Л. Трофименко «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення» (2013 р.) [26] представлено вміння, якими має володіти дитина старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами, під час використання прикметника:

- словотвір прикметників зі значенням зовнішніх та внутрішніх якостей предмета із суфіксами -ив-, -лив-, -н- (бруд – брудний, сила – сильний, розум – розумний, боягуз – боязливий);
- словотвір присвійних прикметників з використанням суфіксів: -ів- (-ов-), -ин- (-ін), -ач- (-яч-), -ч- (Сашин, Галин, мамин, батькова, котикова, лисячий, собачий, вовчий);
- словотвір присвійних прикметників із суфіксами -ач-, -яч-, -и- з чергуванням у корені слова (вовчий, заячий, собачий, ведмежий, поросячий, мишачий, лисячий);

- словотвір відносних прикметників у значенні матеріалу та його властивостей (гумовий, паперовий, хутряний, солом'яний, дерев'яний, кам'яний, залізний), продуктів харчування (шоколадний, молочний, сметанний; сливовий, вишневий, грушевий), рослин (дубовий, сосновий, каштановий) із суфіксами –н-, -ан- (-ян-), -ов-, -ев- (-єв-);
- словотвір прикметників зі зменшено-пестливим значенням з використанням суфіксів: –оньк- (-еньк-) (зелененький, височенький);
- словотвір прикметників із родовою приналежністю предмета за допомогою запитань (Про що можна сказати дерев'яний, дерев'яна, дерев'яне?);
- диференціація та вживання різних класів слів (іменників, прикметників, дієслів) у правильній граматичній формі, використання відповідних закінчень, суфіксів тощо (орієнтування на звукову форму слова).
- формування навички узгодження прикметників з іменниками, числівників з іменниками у роді, числі, відмінку та вмінні самостійно відбирати відповідні форми слів.
- розширення обсягу розуміння різних форм слів та граматичних способів вираження різних відношень (наприклад, правильно співвідносити закінчення запитання та прикметника).
- узгодження прикметників з іменниками у роді, числі, відмінку: з основою на твердий приголосний (зелений, зелена, зелене, зеленого тощо); з основою на м'який приголосний (літня, літнє, літній, літнього тощо);
- розуміння, вживання і вміння співвідносити прикметники, дієслова, іменники, які мають однакове значення (синоніми) та протилежне значенням (антоніми);
- засвоєння узагальнюючого лексичного значення слова (словесного поняття) прикметників, що позначають внутрішні якості і властивості.

У програмно-методичному комплексі Л. Трофименко [26] окреслила низку компетентностей і зосередилась саме на тих особливостях, які притаманні дітям старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Особлива увага приділена прикметниковому словнику з огляду на такі деталі:

1. Формотворчі процеси словотвору прикметників часто порушені у зазначеної категорії дітей. Адже недостатнє опанування суфіксального словотвору – означальних, присвійних, відносних та зменшено-пестливих прикметників – уповільнює збагачення дитячого словника й ускладнює сприйняття ознак предметів і явищ. Їх розвиток дає змогу поступово розширювати лексику й водночас усвідомлювати способи утворення нових слів від різних коренів. Це сприяє закріпленню знань про звукові та морфемні засоби слова й готує основу для подальшого словотвірного аналізу.

2. Граматична неузгодженість прикметників з іменниками та числівниками у роді, числі й відмінку ускладнює формування коректних речень. Це свідчить про нерозвиненість взаємозв'язку лексичних і граматичних рівнів. Розвиток цієї навички не лише коригує морфологічні помилки, але й формує уявлення про взаємозв'язок лексичного та граматичного рівнів мовлення. Додатково передбачається робота з синонімами та антонімами, що розвиває гнучкість словникового вибору і глибше розуміння семантичних полів лексики.

3. Зважаючи на те, що у дітей під час використання прикметників порушено використання родових форм і відмінку Л. Трофименко у своїй програмі пропонує завдання, які стимулюють самостійну диференціацію родових форм і закріплюють розуміння роду та відмінка як засобів точного значеннєвого оформлення висловлювання (“дерев’яний, дерев’яна, дерев’яне?”). А вправи на узагальнене лексичне значення прикметників спрямовані на формування уявлень про внутрішні якості об’єктів, що є особливо важливим для розвитку описового мовлення.

Отже, програмно-методичний комплекс Л. Трофименко враховує особливості дітей з мовленнєвими труднощами та забезпечує послідовне поєднання словотворчого, граматичного й семантичного компонентів роботи з прикметниками. Ретельне опрацювання кожного з цих напрямів створює збалансовану систему корекційно-розвивальних занять, у якій діти з мовленнєвими труднощами поступово переходять від формального засвоєння

суфіксальних моделей до змістового й функціонального використання прикметникового запасу в усному мовленні.

Отже, особливостями розвитку прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами є:

- недостатній загальний обсяг прикметникової лексики та значне переважання пасивного словника над активним;
- порушена диференціації понять (розмір, колір, форма тощо) – дитина замінює прикметники іншими словами з того ж семантичного поля;
- нестабільність формотворчих процесів, зокрема у творенні означальних, присвійних, відносних та пестливих прикметників (усі види суфіксальних моделей);
- граматична неузгодженість, що виражається в помилках узгодження прикметників з іменниками та числівниками за родом, числом, відмінком;
- обмежене володіння лексичними відношеннями – труднощі з синонімами та антонімами, що знижує семантичну гнучкість;
- низька здатність до узагальнення, тобто формування ширших категорій прикметників з внутрішніми та зовнішніми ознаками;
- ускладнене сприймання знайомих прикметників у спонтанному мовленні;
- втрачений міжфразовий зв'язок в описах через брак прикметникових слів.

Отже, виявлені особливості розвитку прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами свідчать про необхідність цілеспрямованої логопедичної роботи, спрямованої на збагачення, активізацію та систематизацію прикметникової лексики. Ефективність такої роботи забезпечується впровадженням сучасних підходів, зокрема використанням цифрових технологій, інтерактивних платформ і мультимедійних ресурсів, які підвищують мотивацію дітей, сприяють розвитку мовленнєвого сприймання, формуванню граматичних узгоджень і розширенню семантичних зв'язків між словами.

1.3 Використання цифрових технологій у розвитку прикметникового словника дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Традиційно корекційно-розвиткова робота з подолання мовленнєвих труднощів здійснюється логопедами. Під час занять вони застосовують комплексні методики, що передбачають спеціально розроблені вправи й використання цікавих дидактичних матеріалів, зокрема іграшок, з метою активізації мовленнєвої діяльності дитини [42, 44].

У зв'язку з географічною віддаленістю спеціалізованих закладів, транспортними бар'єрами, нерівномірним розподілом і недостатньою кількістю кваліфікованих фахівців, наслідками внутрішнього переміщення населення, спричиненого війною та економічними труднощами, очне відвідування дошкільних закладів та корекційно-розвиткових занять часто є недоступним для дітей із порушеннями мовлення. Цифрові технології мають значний потенціал як доповнення до традиційних методів логопедичної роботи. Вони здатні зменшити навантаження на фахівців, розширити доступ до мовленнєвої підтримки в умовах закладу дошкільної освіти чи дому, а також сприяти формуванню та розвитку мовленнєвих навичок. Однак для цього потрібно, щоб логопеди були добре навченим і досвідченим [9, 42, 44].

За визначенням О. Кабанської, В. Пліс та Д. Стрельченко "...цифрові освітні технології є різновидом інформаційних технологій, що передбачають роботу з цифровими ресурсами – окремими об'єктами, які представлені в цифровій (електронній) формі та призначені для досягнення поставлених освітніх цілей." [13].

Сьогоднішні соціальні та освітні виклики висувають нові вимоги до організації корекційно-розвиткових навчально-корекційних занять у загальноосвітніх дошкільних закладах. Інтеграція комп'ютерних технологій у педагогічне середовище дитячого садка переслідує не лише мету ознайомлення з сучасними технічними засобами, а й спрямована на підвищення мотивації до навчання, розвиток самостійності та творчих навичок, індивідуалізацію

освітнього процесу й оптимізацію корекційної роботи з дітьми, що мають мовленнєві труднощі [24].

Успішне формування лексичної складової мовлення у дошкільників – це одна з найважливіших умов для повноцінного загального психічного та мовленнєвого розвитку. Тренування словникового запасу може “вмикати” когнітивні функції та розвивати їх. A.Yi, Z. Chen, W. Ling та інші [43] припустили, що розвиток мовлення у дітей може сприяти секреції гормону росту, стимулювати розвиток мозку, сприяти інтелектуальному розвитку та відігравати позитивну роль у покращенні навичок мовленнєвого спілкування у дітей. Тому розвиток словникового запасу у дітей старшого дошкільного віку є особливо важливим етапом у їхньому загальному розвитку [44].

Отже, використання цифрових технологій у формуванні прикметникового словникового запасу надзвичайно ефективно, оскільки дозволяє демонструвати один і той же об’єкт із різних ракурсів – за кольором (зелене, червоне), розміром (велике, маленьке), станом (свіже, гниле), текстурою, розташуванням (на дереві) тощо. Завдяки такому мультिवаріативному представленню інформації дитина глибше засвоює ознаки предмета, краще розрізняє їхні відмінності та узагальнює лексичні поняття.

Зважаючи на особливості, які були окреслені у підпункті 1.2 корисним може стати використання комп’ютерних технологій. У цьому випадку на допомогу може прийти застосування інтерактивних ігор і презентацій, адже вони мотивують вихованців проявляти свою оригінальність, ставити питання, що, своєю чергою, сприятливо впливає на розвиток мовлення. Це пояснюється наявністю елементів цікавості та гри, що є найсильнішим засобом підвищення мотивації. Увагу дітей привертає новизна даних занять. Вони з бажанням виконують запропоновані завдання, виявляють стійкий інтерес до нового.

Комп’ютер тут має невичерпні можливості: він занурює дитину в особливу ситуацію гри; освітня діяльність при цьому стає по-справжньому сучасною, більш привабливою, цікавою, змістовною. Необхідність підвищення якості застосовуваного наочного матеріалу – найвагоміша причина, що спонукає до

використання комп'ютерних технологій. Вони представляють для педагога інтерес і є додатковим засобом розвитку мовлення дитини. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій доречно на будь-якому етапі вивчення теми, в тому числі для дітей з мовленнєвими труднощами:

- при поясненні (введенні нового матеріалу);
- при закріпленні;
- при повторенні;
- при узагальненні матеріалу [24].

Сучасний підхід до логопедичної роботи передбачає активне впровадження цифрових технологій, які здатні значно розширити можливості традиційних методів мовленнєвої корекції. Одним із найбільш ефективних інструментів у цьому напрямі є анімаційні мультимедійні презентації, що поєднують візуальну, аудіальну та інтерактивну складові. Їх використання забезпечує гнучке навчальне середовище, що враховує індивідуальні потреби та інтереси дитини старшого дошкільного віку [21, 24].

Використання інтерактивних презентацій на заняттях зі старшими дошкільниками з мовленнєвими труднощами має безліч переваг:

- 1) збільшує пізнавальну активність дітей і підвищує обсяг вивченого матеріалу;
- 2) сприяє процесу формування взаємодії і нових форм спілкування між дитиною і логопедом;
- 3) використовує наочно-образний тип інформації, яка зрозуміла дітям дошкільного віку;
- 4) сприяє процесу формування навчальної мотивації, підвищує самоконтроль, посидючість;
- 5) формує ефективне засвоєння матеріалу: розвиваються творчі здібності та увага, збільшується словниковий запас, тренується пам'ять;
- 6) сприяє розвитку ефекту біологічно-зворотного зв'язку (миттєва оцінка діяльності, контроль за результатом);

7) формує позитивний емоційний стан дитини в процесі занять, що є запорукою успіху [24]. В тому числі це буде корисно для дітей з мовленнєвими труднощами, оскільки це активізуватиме когнітивні процеси, про які йшлося вище.

Можна дійти висновку, що інтеграція комп'ютерних технологій робить корекційно-розвиткові заняття більш динамічними та мотиваційними, стимулюючи дітей до активного використання прикметників і розширення їхнього описового словника. Завдяки наочно-ігровим презентаціям фахівці можуть ефективно адаптувати вправи під індивідуальні потреби дошкільників з мовленнєвими труднощами.

Поєднання дидактичного матеріалу з ігровими можливостями анімованих ресурсів сприяє формуванню наочного уявлення про мовленнєвий матеріал і забезпечує зворотний зв'язок між дитиною та логопедом. Це, своєю чергою, стимулює емоційний інтерес до спілкування, створює умови для розвитку мовлення у комфортному для дитини форматі [21, 32].

Залучення анімованих презентацій під час корекційно-розвивальних занять сприяє прискоренню процесів сприймання, розуміння та відтворення мовленнєвого матеріалу. Такі засоби допомагають збагачувати словниковий запас за різними лексичними темами, покращувати граматичну складову мовлення, розвивати його зв'язність та продуктивне використання частин мови.

У логопедичній роботі мультимедійні засоби доцільно використовувати як у дидактичних, так і в комунікативних цілях. Їх систематичне застосування в освітньому процесі, у поєднанні з традиційними методами навчання та корекції, сприяє зростанню мовленнєвої активності, формуванню граматичних навичок, розширенню словникового запасу, а також позитивно впливає на емоційно-мотиваційну складову мовленнєвої діяльності. У результаті збагачуються пізнавальні враження та інтереси дітей, підвищується якість логопедичного впливу [21, 24].

Отже, використання анімованих презентацій для роботи з прикметниками потрібне для наочного уявлення та миттєвого зворотного зв'язку, що стимулює

емоційний інтерес дитини та полегшує засвоєння якостей предметів. У результаті це сприяє швидшому збагаченню прикметникового словника та розвитку зв'язного мовлення.

Застосування наочних схем і мнемотаблиць створює чітку візуальну опору для побудови зв'язного мовлення й систематичного збагачення словникового запасу прикметників у дітей.

По-перше, зорові моделі слугують своєрідним алгоритмом описового висловлювання: за допомогою умовних позначень фіксуються такі ознаки, як розмір, колір, форма, фактура, матеріал виготовлення та функціональне призначення об'єкта. Це дозволяє послідовно розгортати опис, не пропускаючи жодного важливого елементу, і спрямовує увагу на добір точних прикметників, які підсилюють образність тексту й уточнюють смисл висловлювання.

По-друге, робота з мнемотаблицями розвиває вміння аналізувати об'єкт у різних ракурсах і закладає навичку самостійно складати план опису: дитина навчається спочатку називати загальні характеристики, а потім уточнювати їх через порівняння, уточнення та відбір ознак за значимістю. В результаті змістові зв'язки між словами стають більш міцними, а активний словник прикметників – ширшим і функціонально насиченим [14].

Наприклад, перед тим як складати розповідь, дитині пропонують спочатку розкласти на столі набір карток із малюнками різних об'єктів (яблуко, м'яч, книжка), а поруч – умовні піктограми ознак (круглий, червоний, твердий, м'який, новий, старий). Поступово, опрацьовуючи кожну пару “предмет–ознака”, дитина вчиться підбирати прикметники за змістом і водночас фіксувати їх у мнемосхемі. Такий “предметник” із моделювальною схемою не тільки полегшує засвоєння лексичних одиниць, але й формує навичку структурованого опису: спочатку загальна характеристика (“яблуко – кругле”), потім уточнення (“яблуко – червоне, соковите, солодке”).

У випадку роботи з дітьми з порушеннями мовлення особлива увага приділяється підготовчому етапу, що включає вправи на розвиток спостережливості й лексико-граматичних умінь. Спочатку рекомендується

виконувати завдання на сприймання істотних ознак предметів: уважне розглядання об'єктів під різними кутами, порівняння їх за формою й розміром, відчуття фактури [14].

Отже, схеми та мнемотаблиці дають дитині чіткий алгоритм для послідовного добору прикметників і побудови описового мовлення, що особливо важливо при корекції мовленнєвих порушень. Завдяки візуальній опорі та покроковому плану опису діти старшого дошкільного віку швидше засвоюють нові якості предметів і розвивають зв'язне, насичене прикметниками мовлення.

Художня література (вірші, оповідання, короткі жанрові твори) виступає ефективним середовищем для демонстрації натурального вживання прикметників. Виконання творчих завдань – опис персонажа, стану природи, складання міні-оповіді за мотивами прочитаного – допомагає закріпити нові лексичні одиниці й розвинути естетичне ставлення до мовленнєвих форм.

Основу твору-опису складають конкретні уявлення, що накопичуються в процесі дослідження об'єкта опису. Елементами моделі описової розповіді стають символи-замінники якісних характеристик об'єкта: величина; колір; форма; складові деталі; якість поверхні; матеріал, з якого виготовлений об'єкт (для неживих предметів); як він використовується (яку користь приносить); за що подобається (не подобається)? Використання моделей допомагає у розвитку та збагаченні словника прикметників у дітей.

Робота з прикметниками ускладнюється вправами на порівняння та групування: діти об'єднують картки за кольором, розміром або матеріалом (наприклад, «порівняй м'яч і апельсин за формою – який із них більш круглий?»), а потім складають за схемою короткі описи.

Далі слідують словесні вправи – добір назв ознак, підбір синонімів і антонімів, складання коротких речень зі спеціально виділеними прикметниками. Загадки та римовані прислів'я активізують пошук опорних ознак і стимулюють творчий підхід до мовленнєвої гри: відгадування готових загадок, складання власних текстів із пропущеними словами та аналіз прикметників у їхній

структурі сприяють одночасному розвитку семантичного репертуару й поетичного слуху [14].

Можна дійти висновку, що художні тексти та творчі завдання створюють природне середовище для засвоєння прикметників, а моделі опису й вправи на порівняння та групування – чіткий алгоритм для їхнього активного використання. Завдяки такому поєднанню діти поглиблюють розуміння якостей предметів, розширюють прикметниковий словник і розвивають образне, зв'язне мовлення.

Для активізації словникового запасу прикметників дітям старшого дошкільного віку пропонують розгадувати віршовані загадки з подальшим відбором і аналізом ознак. Спочатку пропонується розгадати готовий текст, звернувши увагу саме на прикметникові характеристики об'єкта, а потім – створити власну загадку за аналогічною схемою. Наприклад, у загадці Тамари Коломієць :

«Дзьобан-дзьобанець,
Червоний гребінець,
Червона борода,
Поважна хода. » [15].

Відповіддю є «Півень», а діти мусять виявити прикметники «червоний», «червона» і «поважна», які відтворюють ключові ознаки істоти. Після розв'язання загадки поставити запитання:

1. «Які слова допомогли здогадатися про істоту?»
2. «Якими ще прикметниками можна описати півня?» [14].

Це сприяє не лише запам'ятовуванню нових слів, а й глибшому розумінню їхніх семантичних відтінків.

І нарешті, дидактичні ігри, які об'єднують елемент змагання та кооперації, стимулюють підбір прикметників за визначеними ознаками та формують навички побудови описових речень у живому спілкуванні. Під час корекційно-розвиткових занять можна використовувати різноманітні ігри та вправи для збагачення словника-ознак дітей. Наприклад: «Чарівний мішечок», «Де ти

живеш?», «Який, яка, яке?», «Хто більше назве». Вправи на впізнавання предметів за поданими ознаками дають можливість формувати уміння дітей знаходити предмет, який відповідає загальній характеристиці. Наприклад: Великий просторий світлий чистий —... (клас). Червона легенька гумова — ... (кулька). Золоте яскраве гаряче —... (сонце).

Збагаченню словника дітей, розвитку вмінь описувати предмети сприятимуть наступні завдання: 1. Виберіть з поданих слів лише ті ознаки, за допомогою яких можна описати ялинку. Поясніть, чому саме ці слова ви обрали? Вічнозелена, кругла, пухнаста, смачна, струнка, солодка, новорічна, весела, лісова, зимова, квітуча.

2. Доберіть до слів: «берізка», «сонце» ознаки, які б допомогли уявити ці предмети.

3. Порівняйте предмети за їх ознаками: Лимон кислий, а груша ... (солодка). Крейда біла, а вугілля ... (чорне) [14].

Отже, вправи із загадками й дидактичними іграми сприяють глибшому засвоєнню прикметників через активне виявлення й порівняння ознак, що розвиває семантичну гнучкість дитини. Завдяки інтерактивному формату – від відгадування римованих загадок до сортування карток за їхніми властивостями – дитина з мовленнєвими труднощами не лише запам'ятовує нові прикметникові форми, а й удосконалює вміння будувати зв'язні, значущі характеристики об'єктів. Це створює реальну мовленнєву ситуацію для збагачення словникового запасу й стимулює мотивацію до мовленнєвої творчості.

У статті «A whole new world: Education meets the metaverse» Kathy Hirsh-Pasek, Jennifer M. Zosh, Helen Shwe Hadani та інші говорять про принцип «ігрового, але цілеспрямованого» навчання через доповнену та віртуальну реальність. Автори констатують, що цифрові середовища мають бути не просто яскравими й захопливими, а мати чітку навчальну мету і стимулювати «підведення» дитини до неї через гру. Наприклад: у створенні вправ з вивченням прикметників можна закласти сюжетні лінії («пошук», «археологічна експедиція»), але з конкретним фокусом на якість – наприклад, «знайди й опиши

червоний, круглий, твердий артефакт». Також автори наголошують на соціальній взаємодії й живому керівництві, адже навіть у віртуальному середовищі логопед лишається центральною фігурою, а співпраця з однолітками критично важлива. Наприклад: створити вправи, де діти командою описують предмети або допомагають одне одному виправляти помилки під час вживання прикметників («Чому ми кажемо «червоне» яблуко, а не «синє»?») [36, 38, 39, 41].

Спираючись на вищевикладений матеріал можна сказати, що поєднання роботи з реальними предметами, схематичних моделей і текстових вправ забезпечує поступове, але ґрунтовне розширення активного словникового запасу прикметників. Дітям пропонується не просто вчити перелік слів, а спочатку відчувати та аналізувати ознаки через дотик, кольори й форму, а вже потім «приміряти» відповідні прикметники у власному мовленні, що значно підвищує ефективність як навчальних, так і корекційних занять. Діти старшого дошкільного віку вчаться розуміти тонкі семантичні відтінки прикметників, застосовувати їх у власних висловлюваннях і формувати послідовне описове мовлення. Це сприяє не лише збагаченню словника прикметників, а й загальному підвищенню образності та виразності мовлення дітей, забезпечує всебічний розвиток лексико-граматичної компетентності та є надійною основою для корекційно-розвивальної роботи з дітьми з мовленнєвими труднощами.

Як підсумок, поєднання традиційної логопедичної роботи з цифровими технологіями створює нові можливості для розвитку прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Системне застосування анімованих презентацій, мнемотаблиць, дидактичних ігор та текстових вправ:

- розширює активний словник прикметників,
- формує навички описового мовлення,
- підвищує мотивацію до спілкування,
- сприяє розвитку граматичних навичок та образності мовлення.

Представлені практичні методики можуть бути основою для практичної реалізації у логопедичну практику в рамках магістерського дослідження,

спрямованої на активізацію прикметників з лексичних тем дітей з мовленнєвими труднощами за допомогою анімованих презентацій.

Висновки до першого розділу

З'ясовано, що прикметниковий словник є підсистемою загального лексичного запасу, що включає активні та пасивні прикметники. У онтогенезі цей компонент формується з 2–2,5 років із появою перших якісних ознак та набирає “обертів” близько трьох років із освоєнням фразового мовлення, порівняльних конструкцій і категоризації, а в старшому дошкільному віці значно збагачується синонімами, антонімами та утворенням ступенів порівняння. Така послідовна інтеграція прикметникового словника забезпечує розвиток точного й образного мовлення дитини.

Діти старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами характеризуються значно обмеженим прикметниковим словником: пасивна лексика переважає над активною, спостерігаються труднощі з диференціацією базових ознак (розмір, колір, форма), нестабільні формотворчі процеси (утворення означальних, присвійних і зменшено-пестливих прикметників) та граматичні помилки в узгодженні з іменниками й числівниками. Ці особливості підкреслюють необхідність цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи з прикметниковим словником, що поєднує словотвірні та граматичні вправи й враховує індивідуальні потреби кожної дитини.

Також впровадження анімованих презентацій у корекційно-розвиткову роботу з дітьми старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами сприятиме значному підвищенню ефективності формування прикметникового словника та посилюватиме мотивацію до виконання завдань. Мнемотаблиці та наочні схеми задають чіткий алгоритм добору прикметників і побудови описового мовлення, а сюжетно-ігрові вправи підтримують соціальну взаємодію й розвиток когнітивних процесів. Таке поєднання традиційних методів і сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє системно

розширювати активний словник прикметників, розвивати образність і зв'язність мовлення та оптимізувати підтримку для кожної дитини.

РОЗДІЛ 2

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ПРИКМЕТНИКОВОГО СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ

2.1 Методичні основи дослідження стану сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Для вивчення рівня сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами було розроблено діагностичний інструментарій, який ґрунтується на працях Л. Трофименко “Діагностика особливостей лексичної компетенції у дітей із тяжкими порушеннями мовлення” [25] та К. Крутій “Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку” [17]. Також його було узгоджено з програмовими вимогами Базового компонента дошкільної освіти й програмою дошкільного закладу «Українське дошкілля» [6].

Для діагностики були обрані лексичні теми «Іграшки» та «Осінь» [8, 12]. Їхній вибір зумовлений тим, що вони входять до обов’язкових програмових блоків закладу дошкільної освіти, мають високу частотність у мовленнєвому досвіді дітей і забезпечують достатнє різноманіття прикметників для оцінки рівня їх засвоєння. Це дозволяє комплексно проаналізувати сформованість прикметникової лексики різних розрядів: якісних, відносних і присвійних.

Умови проведення: кожна дитина обстежуватиметься окремо упродовж 10-15 хвилин у логопедичному кабінеті, участь братимуть діти 6 року життя з мовленнєвими труднощами з 2-3 рівнем підтримки та нейротипові діти.

Дослідження спрямовано на визначення рівня обізнаності та володіння дітьми трьома групами прикметників:

- перша група: *якісні прикметники* відповідно обраним лексичним темам (великий, маленький, круглий, овальний, квадратний, прямокутний,

м'який, золота, тепла, сумна, дощова, жовта, врожайна, різнокольорова, холодна, сонячна) [12];

- друга група: *відносні прикметники* відповідно обраним лексичним темам (скляний, дерев'яний, гумовий, пластмасовий, глиняний, залізний) [12];
- третя група: *присвійні прикметники* відповідно обраним лексичним темам (ляльчин, ведмежий, котячий, собачий, заячий) [12].

Варто зауважити, що присвійні прикметники не виділяються окремо у зазначених темах програми, проте їх формування є обов'язковим для дітей цього віку. Саме тому вони були включені до змісту обстеження як додатковий блок.

Для проведення діагностики буде створено інтерактивну презентацію у Power Point (посилання: https://drive.google.com/drive/folders/1MNZ1H4L0g6FcA6OW_3hc4RCNNIN8nCA8?usp=sharing), яка виступатиме мультимедійним інструментом для обстеження рівня сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Презентація міститиме 6 слайдів, кожен із яких відповідатиме окремій діагностичній вправі, спрямованій на виявлення розуміння та вживання прикметників різних розрядів (якісних, відносних, присвійних). Кожен слайд матиме яскраве візуальне оформлення та динамічні елементи, що сприятимуть підвищенню зацікавленості, активізації уваги й залученню до мовленнєвої діяльності.

Для перевірки рівня розвитку прикметникового словника, буде надано 6 діагностичних вправ:

Діагностична вправа 1

Хід виконання: логопед пропонує дитині обрати іграшку за її ознакою, яка позначається якісним прикметником величини (великий, маленький).

Інструкція: “Послухай уважно що я називаю. Знайди на екрані велику машину, а тепер маленький м'ячик.”

Діагностична вправа 2

Хід виконання: логопед пропонує дитині обрати будь-яку з шести подарункових коробок на екрані та натиснути на неї. Після натискання з коробки

з'являється іграшка, виготовлена з певного матеріалу (наприклад: собака – скляна, коник – глиняний, лопатка – пластмасова, м'ячик – гумовий, машинка – залізна, пірамідка – дерев'яна). Дитині необхідно правильно назвати матеріал, з якого зроблена іграшка, і співвіднести прикметник із відповідним іменником.

Інструкція: “Обери будь-яку коробку. Подивись, що в ній! Як ти думаєш, з чого зроблена ця іграшка? Якщо пірамідка зроблена з дерева, то вона яка?”

Діагностична вправа 3

Хід виконання: дитині пропонується назвати представлений предмет та описати його використовуючи якомога більше слів.

Інструкція: “Що це? Опиши його використовуючи якомога більше слів.”

Перед діагностичною вправою 4 логопед згадує з дитиною назви форм: квадрат, прямокутник, круг, овал”.

Діагностична вправа 4

Хід виконання: логопед пропонує дитині обрати листок на екрані, на який потрібно подмухати. Під час цього логопед натиском на листок активує анімацію і на екрані з'являється іграшка певної форми. Дитині необхідно назвати іграшку, визначити, на яку геометричну форму вона схожа, і правильно дібрати прикметник за формою (наприклад: круглий м'яч, квадратний поп іт).

Інструкція: “На який листок подуємо? Дуй. Що це? На що схожа іграшка? Якої вона форми? Якщо іграшка схожа на квадрат (круг, прямокутник, овал), то вона яка?”

Діагностична вправа 5

Хід виконання: перед дитиною зображення осені в образі людини. Дитині потрібно назвати що це за пора року. Після цього по черзі натиском клавіші з'являються картинки-підказки, які позначають ознаки осені. Дитині потрібно назвати цей предмет, дію, емоцію тощо і дати відповідь на питання ознакою.

Інструкція: “Хто це? (дівчинка) А у що вона одягнена? (у жовте листя) Яка пора року так одягається? (осінь). А тепер подивись уважно на картинки, які з'являються. Що ти бачиш? Якщо це дощ, то осінь яка?”

Діагностична вправа 6

Хід виконання: логопед демонструє дитині зображення знайомих персонажів (ляльки, ведмедика, зайця, кота, собаки) разом із відповідними предметами (візочок, будиночок, вухо, вуса, будка). Педагог ставить дитині запитання, спонукаючи утворити присвійний прикметник від іменника, що позначає власника предмета. Дитина має правильно визначити, кому належить предмет, і назвати його за допомогою присвійного прикметника (наприклад: ляльчин візок, собача будка).

Інструкція: “Поглянь, у ляльки є візочок. Візочок чий? А будиночок у ведмедя чий? Вухо у зайця чие? Вуса у кота чії? Будка у собаки чия?”

У процесі дослідження фіксуються два взаємопов’язані показники: розуміння та володіння прикметником. Показник *«розуміння»* характеризує здатність дитини правильно диференціювати й ідентифікувати значення прикметника у запропонованому контексті. Показник *«володіння»* відображає вміння самостійно й правильно вживати прикметники у власному мовленні. Водночас варто наголосити, що активне володіння прикметником передбачає його розуміння, тому наявність позначки «+» у графі *«Володіння»* автоматично передбачає й «+» у графі *«Розуміння»*.

Для фіксації результатів було складено протокол обстеження (див. додаток А), який включає три блоки завдань відповідно до груп прикметників. Кожне слово оцінюється за бальною системою з урахуванням не лише правильності відповіді, а й ступеня самостійності виконання.

Оцінювання здійснювалося за розробленою п’ятибальною шкалою представленої у таблиці 2.1.

Таблиці 2.1

Шкала оцінювання рівня сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку

Бал	Критерій оцінювання
5 балів	Дитина розуміє, називає і показує предмет із зазначеною ознакою, демонструє повне володіння операцією словотворення прикметників: одразу, без вагань та зовнішньої допомоги правильно утворює потрібну форму відповідно іменника.
4 бали	Дитина розуміє, називає і показує предмет із заданою ознакою, самостійно утворює прикметник, однак потребує додаткових умов: або повторення інструкції логопедом, або здійснює самокорекцію в процесі відповіді.
3 бали	Дитина розуміє, називає, показує та утворює прикметник правильно, але лише за умов часткової допомоги (надання логопедом початкового складу слова, суфікса чи іншого словотворчого орієнтира).
2 бали	Дитина розуміє та виявляє спробу назвати і показати предмет із певною ознакою, однак робить суттєві помилки: неправильно змінює закінчення, не узгоджує слово за родом чи числом, замінює прикметникову форму конструкціями з іменником чи прийменниково-іменниковими зворотами .
1 бал	Дитина не розуміє, не називає і не показує предмет із заданою ознакою, пропонує невідповідну форму або не утворює прикметник взагалі.

Підсумковий бал визначається відповідно до розробленої п'ятибальної шкали, яка враховує не кількість позначок, а якість і спосіб утворення та вживання прикметників згідно з установленими критеріями.

Для узагальненого аналізу результатів обстеження виділено чотирирівневу шкалу сформованості умінь утворення якісних, відносних та присвійних прикметників у дітей:

Високий рівень (135 - 109 балів). Дитина впевнено називає і показує всі запропоновані логопедом прикметники без помилок, володіє навичками словотворення прикметників, здатна самостійно виконувати завдання без допомоги або з мінімальною самокорекцією.

Середній рівень (108 - 82 бали). Дитина в цілому здатна правильно утворювати прикметники, проте потребує часткової допомоги з боку логопеда (словотворчий орієнтир, підказка).

Достатній рівень (81 - 54 балів). Дитина демонструє відчутні труднощі у формуванні прикметникових форм: допускає численні помилки, замінює прикметники іншими мовними конструкціями або не утворює їх зовсім.

Низький рівень (53 - 27 балів). Дитина практично не володіє навичками словотворення прикметників, завдання виконує з вираженими труднощами або зовсім не виконує.

Отже, розроблена методика діагностики сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами має комплексний і поетапний характер та дозволяє одночасно оцінити розуміння і активне вживання прикметників різних розрядів (якісних, відносних, присвійних). Застосована структура завдань і бальна система дають змогу не лише визначити загальний рівень володіння прикметниками, а й виявити індивідуальні труднощі в процесах словотворення й узгодження форм. Отримані результати слугують підґрунтям для підбору корекційно-розвивальних заходів та розробки ефективних цифрових засобів підтримки лексичного розвитку.

2.2 Визначення рівня сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами

Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі закладу дошкільної освіти комбінованого типу (ясла-садок) № 285 міста Києва. Даний заклад обрано як експериментальну базу, оскільки він забезпечує освітні послуги дітям із типовим розвитком та вихованням з особливими освітніми потребами, що створює можливість для комплексного вивчення стану мовленнєвого розвитку та здійснення корекційно-розвивальної роботи.

У дослідженні брали участь діти старшого дошкільного віку (5–6 років), які навчаються за освітньою програмою “Українське дошкілля”. Загальна кількість учасників становила 18 осіб, які були поділені на дві вибірки:

- перша вибірка – діти з мовленнєвими труднощами з 2-3 рівнями підтримки (9 осіб);
- друга вибірка – нейротипові діти (9 осіб).

Формування вибірки здійснювалося з урахуванням однорідності за віком та умовами перебування в освітньому середовищі, що забезпечує коректність порівняння результатів. Усі діти відвідували одну вікову групу та мали приблизно однаковий рівень загального психофізичного розвитку, за винятком мовленнєвого компонента.

Обстеження здійснювалося в індивідуальній формі з кожною дитиною окремо, у спокійній і звичній для неї атмосфері, що сприяло зниженню рівня тривожності та підвищенню достовірності отриманих результатів. Робота відбувалася у першій половині дня, коли діти зазвичай мають найвищу працездатність і концентрацію уваги.

Тривалість одного індивідуального обстеження становила орієнтовно 10-15 хвилин, що дало змогу уникнути перевтоми й забезпечити стійкий інтерес дитини до завдань.

Усі завдання добиралися з урахуванням вікових особливостей дітей. Отримані результати фіксувалися у відповідних протоколах обстеження (дод. А) і надалі підлягають кількісному та якісному аналізу.

У результаті констатувального етапу експерименту було здійснено кількісний та якісний аналіз рівнів сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами та їхніх нейротипових однолітків з лексичних тем “Іграшки” та “Осінь”.

Перший блок був спрямований дослідити рівень володіння якісними прикметниками. Результати представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Рівень сформованості володіння якісними прикметниками у дітей
старшого дошкільного віку**

Рівні	Діти з мовленнєвими труднощами	Діти нейротипові
Високий	45 %	56 %
Середній	11 %	22 %
Достатній	33 %	22 %
Низький	11 %	-

У блоці якісних прикметників спостерігається суттєва різниця між групами. Так, високого рівня досягли 45% дітей з мовленнєвими труднощами та 56% нейротипових дітей. Водночас середній рівень продемонстрували лише 11% дітей із мовленнєвими труднощами проти 22% у контрольній групі. Достатній рівень мали 33 % дітей з мовленнєвими труднощами та 22% нейротипових, тоді як низький рівень виявлено лише у дітей із мовленнєвими труднощами (11%). Отже, у дітей з мовленнєвими труднощами переважають достатній та високий рівні, однак у порівнянні з нейротиповими дітьми спостерігається більша частка низького рівня.

Якісний аналіз констатує наступне: найбільш поширеними відповідями у дітей з порушеннями мовлення були спотворені, невірно узгоджені іменник з прикметником замість нормативних прикметникових форм. Часто дитина розуміла ознаку предмета, але замість одного слова давала дитячу варіацію чи іменникову форму: наприклад, щодо прикметників “сонячна” фіксувалися відповіді “сонцелава”, “соня”, “соцьнаця”, “сонова”, “сонце”; “тепла” – “ясна”, “теплева”, “тепловна”, “теплая”; “жовта” – “жовтая”, “жовтова”, “жовтий”. Також спостерігалась невірна постановка наголосу у словах: “хОлодна” замість “холОдна”, “теплА” замість “тЕпла”, “жовтА” замість “жОвта”.

У нейротипових дітей також спостерігалися помилки схожого характеру, однак у меншій кількості та найчастіше переважали невірні узгодження прикметника з іменником та іменникові форми. Далі наведено типові відповіді:

“дощова” діти казали “дощовий”, “дощ”, замість прикметника “овальний” – “овалне”, “овал”, замість “золота” – “із золота”, “золотая”, “золоте”. Ці приклади свідчать про те, що хоча базове розуміння ознаки збережено, у цих дітей переважають труднощі узгодження й тенденція до використання іменникових форм.

Важливо зазначити, що обидві групи демонстрували відсутність розуміння деяких прикметників, найчастіше це були: “урожайна” та “дощова” серед нейротипових дітей, а також додаючи до попередніх слів “круглий”, “овальний”, “квадратний”, “прямокутний”, “різнокольорова” серед дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Отже, у нейротипових дітей спостерігається ширший діапазон вживаних якісних прикметників, типові помилки були рідше і переважно пов’язані з епізодичними неправильними узгодженнями, про що складніше сказати про дітей з мовленнєвими труднощами. Це вказує не стільки на відсутність уявлення про властивість, скільки на труднощі лексичного добору та швидкої вербалізації правильної форми слова в умовах тестування.

Другий блок був спрямований дослідити рівень володіння відносними прикметниками. Результати представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Рівень сформованості володіння відносних прикметників у дітей
старшого дошкільного віку**

Рівні	Діти з мовленнєвими труднощами	Діти нейротипові
Високий	22 %	22 %
Середній	11 %	34 %
Достатній	45 %	22 %
Низький	22 %	22 %

У блоці відносних прикметників співвідношення рівнів у двох групах має як спільні, так і відмінні тенденції. Високий рівень спостерігається однаково – по 22% у кожній групі. Водночас середній рівень більш виражений у

нейротипових дітей: 34% на противагу 11% дітей з мовленнєвими труднощами. Достатній рівень переважає серед дітей з мовленнєвими труднощами (45% проти 22%), тоді як низький рівень виявлено у 22% дітей обох груп. Це свідчить про те, що діти з мовленнєвими труднощами мають більш виражений достатній рівень розвитку, а за середнім рівнем поступаються нейротиповим дітям.

Якісний аналіз відповідей у блоці відносних прикметників у дітей з мовленнєвими труднощами виявив стійку тенденцію до невміння утворювати з іменника прикметник та узгодженні прикметника з іменником, що виражалось у значних кількостях помилок серед слів. Наприклад, замість слова “глиняний” звучали такі варіанти: “глини”, “глиновий”, “глинева”, “глинина”, “глиний”; замість слова “гумовий” – “гьомий”, “губий”, “гумий”. Також спостерігалась тенденція до описовості, наприклад, замість однослівної форми дитина найчастіше використовувала конструкції “із заліза”, “із дерева” замість прикметників “залізний” та “дерев’яний”. Також поодинокі спостерігалась заміна займенниками.

Нейротипові діти найчастіше схильні до використання узагальнень, замість відносного прикметника: “глиняний” звучали такі варіанти: “глини”, “глиновий”, “глинева”, “глинина”, “глиний”; замість слова “гумовий” – “гьомий”, “губий”, “гумий”. Також спостерігалась тенденція до описовості, наприклад, замість однослівної форми дитина найчастіше використовувала конструкції “із заліза”, “із дерева” замість прикметників “залізний” та “дерев’яний”. Також поодинокі спостерігалась заміна займенниками; схильність до використання узагальнень, замість відносного прикметника: “із глини”, “із пластмаси”, “із скла”; труднощі утворення прикметника з іменником: “пластмасона” замість “пластмасова”, “глиний”, “глиновий” замість “глиняний”. У обох групах досліджуваних поодинокі зустрічалась відсутність розуміння прикметників.

Отже, це дозволяє припустити, що знання про властивість предмета у дітей обох груп дітей є, але навичка вираження її в одному слові, а саме прикметником нестійка або не сформована.

Другий блок був спрямований дослідити рівень володіння відносними прикметниками. Результати представлено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Рівень сформованості присвійних прикметників у дітей старшого дошкільного віку

Рівні	Діти з мовленнєвими труднощами	Діти нейротипові
Високий	-	-
Середній	-	22 %
Достатній	56 %	56 %
Низький	44 %	22 %

У блоці присвійних прикметників ситуація виглядає менш сприятливою для дітей з мовленнєвими труднощами. Так, у жодного досліджуваного в обох групах не було зафіксовано високого рівня. Середній рівень наявний лише у 22% нейротипових дітей, тоді як серед дітей з мовленнєвими труднощами цей показник відсутній. Достатній рівень виявлено у 56% дітей обох груп, що демонструє певну узгодженість у розвитку цієї категорії прикметників. Водночас низький рівень спостерігається у значно більшій кількості дітей із мовленнєвими труднощами – 44% на противагу 22%.

Якісний аналіз свідчить, що найбільш виражені труднощі виявлені при роботі з присвійними прикметниками – формами приналежності. У обох групах помилки є фактично однакового характеру. Наприклад: “котікіни”, “котикі”, “у коти”, “кота”, “котика”, “котиківі”, “котовий” замість “котячі”; “зайцеве”, “у зайчика”, “зайця” замість “заячі”. Інша поширена стратегія – вживання займенників “її”, “його” тощо. Також варто зазначити що серед цієї форми прикметників була найбільша частота відсутності відповідей, що вказують на труднощі розуміння та утворення слів.

Отже, це вказує на дві взаємопов’язані проблеми: нестійкість механізмів словотворення присвійних прикметників та помилки в узгодженні, а також на те,

що діти розуміють поняття приналежності, але не завжди в змозі його передати коректною формою під час діагностичного завдання.

Під час констатувального етапу дослідження діти виконували серію діагностичних вправ, спрямованих на виявлення рівня розуміння та оперування прикметниковою лексикою. Нижче презентовано узагальнену діаграму за всіма трьома блоками (рис. 2.1).

Рис. 2.1 Узагальнене порівняння рівнів володіння прикметниками у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами та нейротипових дітей

Таким чином, кількісний аналіз засвідчує неоднорідність рівнів розвитку прикметникового словника у дітей з мовленнєвими труднощами у порівнянні з нейротиповими. Якісний аналіз показує, що нейротипові діти у загальному володіють більш різноманітним словником прикметників і рідше вдаються до описових або іменникових замінів; їхні основні помилки найчастіше пов'язані з поодинокими невірними узгодженнями. Натомість у дітей із мовленнєвими труднощами помітна тенденція до спотворених форм, суттєві труднощі словотворення й узгодження. Найбільш проблемною зоною виявилось вживання присвійних прикметників; якісні та відносні прикметники засвоєні загалом

краще, але демонструють певні лексичні обмеження й тенденцію до описовості або спотворених форм.

Отже, отримані дані обґрунтовують необхідність цілеспрямованої корекційно-розвиткової роботи, спрямованої на розширення прикметникового словника та формування граматично правильного їх уживання.

Висновки до другого розділу

Розроблена діагностичний інструментарій спирається на сучасні дослідження з діагностики мовленнєвого розвитку та враховує програмні вимоги дошкільної освіти. Він складається з шести діагностичних вправ, об'єднаних у три смислові блоки: якісні, відносні та присвійні прикметники. Кожна вправа зорієнтована на теми, близькі до дитячого досвіду, і передбачає використання інтерактивних завдань із візуальним та анімаційним супроводом, що дозволяє фіксувати як розуміння, так і активне володіння прикметниковими лексичними одиницями. У діагностуванні взяли участь дві групи дітей старшого дошкільного віку: 9 дітей з мовленнєвими труднощами та 9 дітей із нейротиповим розвитком.

Кількісний і якісний аналіз засвідчили неоднорідність сформованості прикметникового словника у дітей із мовленнєвими труднощами порівняно з їхніми нейротиповими однолітками. Зокрема виявлено типові порушення словотворення (неправильне утворення суфіксів, пропуски морфем), труднощі в узгодженні прикметників з іменниками за родом і відмінком, а також заміну прикметникових конструкцій іменниковими або описовими зворотами. Найбільші труднощі спостерігаються при виконанні завдань на утворення присвійних прикметників, де діти часто вживають займенникові або іменникові форми чи взагалі уникають відповіді. Загалом отримані результати вказують на наявність як сформованих навичок у певних категоріях прикметників, так і стійких “пробілів” в інших, що обґрунтовує необхідність подальшого втручання на формувальному етапі дослідження.

РОЗДІЛ 3

ЗБАГАЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКОВОГО СЛОВНИКОВОГО ЗАПАСУ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ТРУДНОЩАМИ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1 Опис експериментальної методики формувального етапу дослідження

Метою серії інтерактивних занять є розвиток прикметникового словника (якісних, відносних і присвійних прикметників) та формування вміння їх застосовувати у зв'язному мовленні у дітей старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами.

Завдання серії інтерактивних занять:

- 1) збагачувати словниковий запас дітей різними групами прикметників з лексичних тем: “Іграшки” та “Осінь”;
- 2) розвивати вміння словотворення прикметників від іменників;
- 3) формувати навички правильного використання прикметників у мовленні за допомогою цифрових технологій.

Зміст серії інтерактивних занять. Комплекс заходів складається із 5 занять поетапного формування та засвоєння якісних, відносних і присвійних прикметників із подальшою інтеграцією у зв'язне мовлення до кожної з лексичних тем «Іграшки» та «Осінь». Комплекс занять реалізується протягом двох тижнів. Тривалість заняття 25-30 хвилин.

Структура серії інтерактивних занять.

У межах серії інтерактивних занять було розроблено 10 інтерактивних презентацій (по п'ять на кожну лексичну тему) (див. додаток Б). Кожна презентація містила комплекс завдань різного рівня складності, побудованих на принципах наочності, доступності та поступового ускладнення. Кожен блок занять мав свою дидактичну спрямованість:

Блок 1. Формування якісних прикметників

Заняття 1: ознайомлення з якісними прикметниками.

На цьому етапі діти засвоювали прикметники, які позначають безпосередньо сприймані властивості предметів (круглий, овальний; золота, різнокольорова). Завдання спрямовувалися на добір прикметника до картинки, класифікацію предметів за ознаками, розглядання асоціативних мап. Це створювало базу для подальшого розширення словникового запасу.

Змістове наповнення заняття відображено в інтерактивних презентаціях, розроблених для формування якісних прикметників у дітей старшого дошкільного віку.

https://drive.google.com/drive/folders/1Tas8jhTK5kdfMuMjM-mqrHb73TZWETC1?usp=drive_link

https://drive.google.com/drive/folders/1VCbI6Zeis6guxxtByGMXS9MNR8skQ0j9?usp=drive_link

Блок 2. Формування відносних прикметників

Заняття 2: робота з відносними прикметниками.

Діти ознайомлювалися з прикметниками, що вказують на матеріал, призначення чи належність предмета до певного явища (дерев'яний, залізний). Основними завданнями були вправи на утворення прикметників від іменників, встановлення відповідності предмет–ознака, групування предметів за ознакою. Завдяки цьому формувалися уміння встановлювати зв'язки між предметами та явищами.

Змістове наповнення заняття відображено в інтерактивній презентації, розробленій для формування відносних прикметників у дітей старшого дошкільного віку.

https://drive.google.com/drive/folders/1JXgY2oxefHAca9YQs7ZdwvdMePIg4qKn?usp=drive_link

3. Формування присвійних прикметників

Заняття 3: ознайомлення з присвійними прикметниками.

Метою цього етапу було формування у дітей навичок правильної побудови присвійних прикметників (мамин, ляльчин, заячий). Завдання включали вправи

“Чий предмет?”, складання словосполучень. Це сприяло розвитку граматично правильного мовлення та активізації словотворчої діяльності.

Змістове наповнення заняття відображено в інтерактивних презентаціях, розроблених для формування присвійних прикметників у дітей старшого дошкільного віку.

https://drive.google.com/drive/folders/1Ta7YJ59gdK9mT4WCJPZ6ThGfK4DXgDkb?usp=drive_link

https://drive.google.com/drive/folders/1h4A6TSxuROu2m1ZcRFV00troCg3gs3k?usp=drive_link

4. Використання прикметників у зв'язному мовленні

Заняття 4-5: закріплення вживання прикметників у контексті мовлення.

Такі заняття передбачають інтеграцію засвоєних знань у практичне мовлення. Діти виконували завдання на складання описів предметів і явищ природи, вивчення віршів, брали участь у іграх (“Опиши іграшку”). Саме на цьому етапі прикметники переходили з пасивного у активне використання у власних висловлюваннях дітей.

Змістове наповнення заняття відображено в інтерактивних презентаціях, розроблених для закріплення прикметників у зв'язному мовленні у дітей старшого дошкільного віку.

https://drive.google.com/drive/folders/1U-tH5YenyWybJM879OaOIv9dIXBVpHMP?usp=drive_link

https://drive.google.com/drive/folders/1uzwpCAVmTU0AL1LGGnDPIw5Rn9_jdZEA?usp=drive_link

https://drive.google.com/drive/folders/1rVAoxQ6siSo29uPHQewG02q89RUSXsSF?usp=drive_link

https://drive.google.com/drive/folders/1_9xePKPQjBOGa9baYlLaqldK4FBtO1hi?usp=drive_link

https://drive.google.com/drive/folders/1FTTrfGhNOKBSU596HabUEwCkiiyqt8MnL?usp=drive_link

Оскільки у лексичній темі “Осінь” не передбачається відносних прикметників, то заняття 3, 4 та 5 мають на меті розвивати зв’язне мовлення.

Використання цифрових технологій забезпечило низку переваг: можливість миттєвого зворотнього зв’язку та підвищення емоційної привабливості занять.

Використання цифрових технологій дозволило зробити завдання більш динамічними, інтерактивними та емоційно привабливими. Вони стимулювали дітей до активної участі в навчальній діяльності, сприяли швидкому засвоєнню нових мовних одиниць і розвитку зв’язного мовлення.

Очікувані результати впровадження серії інтерактивних занять:

- розширення активного та пасивного словникового запасу прикметниками з лексичних тем “Іграшки” та “Осінь” дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами;
- формування навичок їх правильного вживання у мовленні;
- підвищення мотивації дітей до мовленнєвої діяльності завдяки використанню інтерактивних цифрових технологій.

Зважаючи на вікові особливості дітей старшого дошкільного віку та необхідність підтримання їх пізнавальної активності, провідною формою реалізації серії інтерактивних занять стала ігрова діяльність. Ігри забезпечували природну мотивацію до мовленнєвого спілкування, створювали умови для активного засвоєння прикметників, сприяли розвитку уяви. Саме через гру діти мали змогу практично закріпити знання про якісні, відносні та присвійні прикметники, навчитися вживати їх у власних висловлюваннях.

З метою підвищення ефективності навчання ігри було інтегровано в цифровий формат до складу інтерактивних презентацій, що забезпечило наочність, зворотний зв’язок від дітей та емоційну привабливість до процесу вивчення прикметників.

Нижче подано опис ігор, які було використано для формування прикметникового словника.

1 тиждень. Лексична тема “Іграшки”

Заняття 1: ознайомлення з якісними прикметниками

Перед початком заняття діти знайомляться з персонажем, який супроводжуватиме їх упродовж тижня.

Логопед: “Це котик Пушок сьогодні ми разом з ним помандруємо світом фігур.”

1 вправа

Хід виконання: Логопед пропонує дітям поглянути які бувають фігури. Для того, щоб їх було легше запам'ятати пропонує вивчити віршик з рухами, які допомагають візуально запам'ятати потрібну фігуру.

Інструкція: “Погляньте, які є фігури. Це круг. Це овал. Це квадрат. Це прямокутник. Давайте вивчимо віршик з цими фігурами:

Круглий м'ячик весело стрибає (*підстрибнути*),

Овальне яєчко в гніздечку співає (*намалювати у повітрі овал вказівним пальцем*),

Квадратний кубик вежу будує (*скласти руки перед собою і потягнути вгору*),

А прямокутна книжка казку дарує (*довгі руки потягнути вперед, пальці торкаються одне одного*).”

2 вправа

Хід виконання: Дітям пропонується серед інших фігур знайти задану логопедом. При натисканні на вірну фігуру змінюється колір, на невірну зменшується її розмір.”

Інструкція: “Допоможіть Пушку знайти круг (овал, прямокутник, квадрат). На яку фігуру натиснути? Натискаємо сюди...О! Колір змінився! Це значить, що ви правильно назвали. Якого кольору стала фігура? Натискаємо на цю фігуру...Оу, вона зменшилась. Це означає, що фігура невірна. Спробуймо ще раз! ”

3 вправа

Хід виконання: Перед початком вправи логопед наочно (на слайді) показує поп іт різних форм (круг, овал квадрат, прямокутник) та акцентує на тому, що іграшки можуть мати різні форми.

Інструкція: “Погляньте, що це? Так, це поп іт. Поп іт може бути різних форм. Круглий. Овальний. квадратний. прямокутний. Так само як й інші іграшки. Погляньте, яка це фігура? Так, круг. Розкажіть Пушку які іграшки схожі на круг? М’яч. Якщо м’яч схожий на круг, то він який? Так, круглий. А це овал. Якщо брязкальце схоже на овал, то воно яке? Вірно, овальне!”

Заняття 2: робота з відносними прикметниками

1 вправа

Хід виконання: Дітям показуються матеріали, а саме вигляд який вони мають до того як стануть іграшками (гума, дерево, залізо, скло, глина, пластмаса.

Інструкція: “Погляньте, це різні матеріали з яких роблять іграшки. Це гума. З неї виходять гумові іграшки. А це глина. З неї виходять глиняні іграшки.”

2 вправа

Хід виконання: На слайді випадає певний матеріал з шести, які потрібно засвоїти, наприклад скло. Довкола скла є знаки питання, за якими “ховаються” іграшки. Дитина обирає будь-який знак питання, логопед натискає на нього і дитині потрібно сказати, яка іграшка з’явилась, з якого вона матеріалу та узгодити назву її назву з прикметником, який позначає матеріал.

Інструкція: “Погляньте, який це матеріал? Так, це скло. На який знак питання натиснемо? Що тут з’явилося? Так, це восьминіг. З чого він зроблений? Зі скла. Восьминіг який? Скляний.”

3 вправа

Хід виконання: Дітям пропонується знайти іграшки відповідно до матеріалу, який назве логопед.

Інструкція: “А тепер знайдіть у групі іграшку із:

★ Заліза

- ★ Глини
- ★ Пластмаси
- ★ Гуми
- ★ Скла
- ★ Дерева.

Чудово! Яка це іграшка? Так, залізна.”

Заняття 3: ознайомлення з присвійними прикметниками

1 вправа

Хід виконання: Перед дітьми з’являються тварини. Спочатку діти називають їх, а потім уважно слідкують навколо якої частини тіла з’явиться круг або овал. Їм потрібно назвати яка це частина тіла, а потім кому вона належить використовуючи присвійний прикметник.

Інструкція: “Погляньте, хто це? Назвіть кожну тварину. А тепер слідкуйте уважно де буде з’являтися овал. Де з’явився овал? Так, у kota на хвості. Хвіст чий? Котячий.”

2 вправа

Хід виконання: Перед дітьми з’являють частини тіл тварин, яких вони щойно вивчали. Їм потрібно назвати цю частину тіла, якій тварині вона належить та узагальнити це присвійним прикметником.

Інструкція: “Подивіться як багато частин тіла. Що це? Так, це лапа. Кому вона належить? Собаці. Якщо лапа належить собаці, то вона чия? Собача.”

Заняття 4: закріплення вживання прикметників у словосполученнях.

1 вправа

Хід виконання: Для перевірки закріплення присвійних прикметників у словосполученнях дітям зачитуються вірні (при натисканні на слайд загоряється зелений індикатор) і невірні (при натисканні на слайд загоряється червоний індикатор) варіанти узгоджень. Потрібно почути і виправити помилки.

Інструкція: “Подивіться як тут багато всього. Ох, не повірите що тут написано. Пишуть котікіни очі. Чи правильно це? Ні. Давайте перевіримо. А як правильно? Так, котячі очі.”

2 вправа

Хід виконання: Дітям пропонується пройти лабіринт, де на шляху до виходу є іграшки певних форм. Потрібно назвати іграшку та форму, яку вона нагадує узгодивши прикметник з іменником.

Інструкція: “Допоможіть Пушку пройти лабіринт. Що це? Так, це йо-йо. Яку форму нагадує йо-йо? Йо-йо яке? Так, кругле! Кругле що? Йо-йо. А тепер разом об’єднаємо слова. Кругле йо-йо. Ви пройшли лабіринт.”

Заняття 5: закріплення вживання прикметників у реченнях, власних описах.

1 вправа

Хід виконання: на слайді вгорі дві великі кнопки: “Форма” і “Матеріал”. Натиснувши “Форма” показується ряд кнопок з чотирма формами; натиснувши “Матеріал” показується ряд розмірів. Ліворуч є стійка з іменниками, праворуч з дієсловами. Коли дитина натискає на іменник він заповнює перше поле, на форму та матеріал друге та третє відповідно, а дієслово четверте.

Інструкція: “Спочатку обери іграшку. Тепер форму. Матеріал, і що ж ця іграшка робитиме? Повторімо все разом.”

2 вправа

Хід виконання: на слайді на полиці є іграшки. Дітям потрібно очима вибрати іграшку яка подобається, але не називати її. Потрібно підібрати прикметники, які можуть стосуватись матеріалу, розміру, кольору тощо та додати їх до початку речення наприклад: Я бачу білу, маленьку, гумову іграшку (качка). Інші діти повинні відгадати цю іграшку, якщо вірно, то при натисканні вона зменшується та прямує до продуктового візка.

Інструкція: “Обери очима іграшку, яку хочеш купити. Не називай її. Кажи “я бачу” і опиши її: колір, матеріал, розмір. Блакитна, скляна, маленька. Діти, як ви думаєте що це? Так, це мушля. Покладемо її до візка. Супер.”

2 тиждень. Лексична тема “Осінь”

Заняття 1: ознайомлення з якісними прикметниками

1 вправа

Хід виконання: Дітям демонструються слайди з візуальними колажами (мудбордами), кожен з яких відображає певну якісну ознаку осені (всього 9 прикметників). На основі зображень, кольорів, текстур та емоційного настрою діти добирають прикметник, що найточніше передає характер зображеного: «яка осінь?». За потреби логопед ставить навідні запитання, які допомагають встановити причинно-наслідкові зв'язки, наприклад: “Яка осінь, коли збирають овочі та фрукти?” (врожайна), “Яка осінь, коли листя всіх кольорів, як веселка?” (різнокольорова), “Яка осінь, коли потрібно одягати теплий шарф?” (холодна) тощо.

Інструкція: “Дивіться уважно на картинки. Що це таке? Так, це золото. Яка осінь, коли листя як золото? Так, золота! Ой, дивіться, що тут сталося? Який чоловік на гойдалці? Сумний. А що робить ця дівчинка? Плаче. Дивіться, яка похмура погода. Яка, осінь, коли хочеться трохи плакати? Так, сумна. Вірно!”

2 вправа

Хід виконання: з кожного колажа обирається по одній ключовій ілюстрації. Ілюстрації на слайдах спочатку приховані під знаком питання; при клацанні знак питання зникає і з'являється картинка. Логопед по черзі натискає на знаки питання й пропонує дітям відгадати яка це осінь.

Інструкція: “Подивіться на знак питання. Натиснемо і з'явиться картинка. Уважно розгляньте і скажіть яка це осінь.”

3 вправа

Хід виконання: Логопед демонструє образ осені. По черзі на екрані з'являються прості візуальні значки (іконки), кожна з яких символізує одну з 9 якісних прикметників осені. Діти називають прикметник, який відповідає значку.

Інструкція: “Подивіться на осінь. Зараз з'являтимуться маленькі значки. Коли з'явиться значок, скажіть яка це осінь.”

Заняття 2: закріплення якісних прикметників

1 вправа

Хід виконання: вивчення віршика. Дітям за допомогою візуальних підказок пропонується вивчити віршик, щоб запам'ятати основні 9 прикметників.

Інструкція: “Послухайте уважно віршик:

“Золота і жовта стелиться трава,

Тепла і сонячна ранкова пора.

Часом сумна або дощова,

Холодна під вечір – вдягатись пора

Врожайна, бо кошики повні до краю,

А ще різнокольорова , бо листя грає і сяє.;

Спробуймо вивчити його. Повторюйте за мною.

2 вправа

Хід виконання: Логопед демонструє слайд зі схемою: силует особи - сердечко - пусте місце, де при натисканні з'являється значок, що символізує одну з якісних ознак осені - зображення дівчини-осені. Коли з'являється значок, діти за схемою складають усне речення “Я люблю ... (дощову, сонячну, різнокольорову тощо) осінь”, підбираючи прикметник у відповідній формі.

Інструкція: “Подивіться на слайд. слухайте уважно. Ми складаємо речення за схемою:

“Я (показ силуету) люблю (показ серця) ... осінь (показ осені).”

Наприклад: “Я люблю врожайну осінь”. Тепер спробуйте самостійно”

3 вправа

Хід виконання: Дітям показується слайд де є “колесо фортуни”, а поруч з ним квадрат з ознаками осені та координатами за допомогою яких можна знайти потрібну. Колесо розкручується, випадає певний сектор з координатами, які потрібно знайти на квадраті. Знайшовши прикметник, наприклад, холодна, дитина має скласти речення за схемою: Прийшла ... осінь”

Інструкція: “Діти, подивіться це колесо фортуни. Я розкручую його. О! Випали координати : оплески та зелена блискавка. Хто знайде їх на квадраті? Яка

це осінь? Так, врожайна. Тепер складемо речення по схемі: “Прийшла ... осінь”. Як звучатиме речення? Прийшла врожайна осінь. Молодці!”

Заняття 3: ознайомлення з присвійними прикметниками

1 вправа

Хід виконання: Логопед на слайді показує зображення листка. Поруч по черзі з’являються зображення членів родини (тато, бабуся, мама, дід, брат, сестра). Діти називають цього члена родини та відповідають на запитання “чий листок?” пробуючи утворити присвійний прикметник.

Інструкція: “Діти, що це? Так, це листок. Хто з’явився поруч з ним? Тато. Листок чий? Татовий. А це хто? Бабуся. Чий листок? Бабусин. Супер!”

2 вправа

Хід виконання: Дітям потрібно назвати членів родини. На одному з них з’являється пташка. Потрібно за допомогою присвійного прикметника назвати чия це пташка.”

Інструкція: “Назвіть членів родини. Тато, мама, бабуся, дід, брат, сестра. Дивіться уважно на кому пташка сидить? На мамі. Пташка чия? Мамина. А тепер де сидить пташка? У брата. Пташка чия? Братова. Чудова робота! ”

3 вправа

Хід виконання: На слайді з’являються ліворуч велике фото предмета, праворуч одне велике зображення рідної людини . Діти називають предмет, далі кажуть прикметник у відповідній присвійній формі, потім разом з логопедом проговорюють словосполучення.”

Інструкція: “Діти, подивіться на слайд. Зліва чашка, праворуч член родини. Подивіться уважно. Чия це чашка? Дідова. Скажемо разом: це дідова чашка”. Переходимо до наступного слайда.”

Заняття 4: закріплення вживання прикметників у реченнях.

1 вправа

Хід виконання: Дітям зачитується текст та пропонується дати відповіді на питання.

Інструкція: “Послухайте уважно текст.

Прийшла осінь. Вранці вона буває золота і тепла, коли сонечко ніжно світить, але іноді стає сумна й дощова, і тоді на вулиці чути звуки дощу. Деревата стоять жовті та різнокольорові, а на полях – врожайна пора: корзини повні яблук і гарбузів. Ввечері вона може стати холодною, але іноді знову буває сонячна, і ми радо виходимо гуляти.

Дайте відповіді на питання:

1. Яка пора року прийшла?

(Відповідь: Осінь.)

2. Якою буває осінь вранці?

(Відповідь: золота і тепла.)

3. Коли осінь стає сумна?

(Відповідь: коли чути звуки дощу.)

4. Які дерева стоять на вулиці?

(Відповідь: жовті та різнокольорові.)

5. Що є на полях?

(Відповідь: врожай – корзини з яблуками і гарбузами.)

6. Якою може бути осінь ввечері?

(Відповідь: холодна або сонячна.)

7. Назвіть будь-яке слово з тексту, яке описує осінь.

(Можливі відповіді: золота, тепла, сумна, дощова, жовта, різнокольорова, врожайна, холодна, сонячна.)”

2 вправа

Хід виконання: На слайді безладно літають гарбузи з прикметниками-ознаками осені. Дитина повинна піймати будь-який та промовити речення: на гарбузі летить...(холодна) осінь.

Інструкція: “Ого! Подивіться як багато гарбузів літає. Який ловитимемо? Яка осінь на ньому? Так, тепла осінь. Ловимо-ловимо. Що літало на гарбузі? На гарбузі літала золота осінь.”

3 вправа

Хід виконання: На слайді велика картинка, наприклад, вітальні. На ній по черзі, по кліку, з'являються предмети. Кожен предмет асоціюється з одним із членів родини. Коли з'явився предмет, дитина каже речення “Знайшли сестрин пояс” або “На столі стоїть братова чашка”.

Інструкція: “Дивіться, у кімнаті з'являється предмет. Скажіть, чий це предмет і складіть коротке речення. У нас на дивані татовий плащ. Лежить бабусина сукня. ”

Заняття 5: закріплення вживання прикметників у реченнях.

1 вправа

Хід виконання: На слайді фото члена родини та кілька предметів поруч . Діти по черзі обирають предмет, який, на їхню думку, пасує цій людині, і говорять, наприклад: “Це дідова шапка, яку я подарувала”.

Інструкція: “Діти, подивіться це наші рідні. Виберіть те, що ви подарували б татові/мамі/дідові тощо. Скажіть: „Це ...“ і додайте слово: „татовий/мамин/бабусин...“ Потім скажіть назву предмета: „Це бабусин шарф” і додайте “... який я подарувала. Скажімо повне речення: “Це бабусин шарф, який я подарувала.” Чудова робота!”

2 вправа

Хід виконання: Дітям потрібно за схемою скласти речення, наприклад, осінь холодна , бо люди мерзнуть (низька температура, тощо)

Інструкція: “Складіть речення за схемою. Осінь врожайна, бо ... Чому вона врожайна? Бо кошики повні до краю. А тепе все разом: Осінь врожайна, бо кошики повні до краю. Супер.”

Отже, запропонована серія інтерактивних занять передбачає поетапне формування прикметникового словника: від ознайомлення з якісними, відносними та присвійними прикметниками до їх активного використання у зв'язному мовленні. Використання цифрових технологій надало змогу зробити процес навчання цікавим, наочним та емоційно насиченим.

Поєднання цифрових технологій з ігровими методами навчання дає змогу створити ефективну модель формування прикметникового словника у старших дошкільників з мовленнєвими труднощами. Реалізація серії інтерактивних занять сприяє не лише збагаченню словника дітей, а й підвищенню їх мовленнєвої активності.

Подальший аналіз результатів експерименту дає змогу оцінити ефективність запропонованої серії інтерактивних занять у реальних умовах дошкільного закладу.

3.2 Аналіз ефективності формувального експерименту

Тривалість дослідно-експериментальної роботи тривала упродовж вересня 2025 року. Для формування та засвоєння якісних, відносних і присвійних прикметників із подальшою інтеграцією у зв'язне мовлення у дітей старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами було проведено формувальний етап експерименту на базі закладу дошкільної освіти комбінованого типу (ясла-садок) № 285 міста Києва. У дослідженні брали участь діти старшого дошкільного віку (5-6,7) років, що склали вибірку з 9 осіб мовленнєвими труднощами, а саме із порушенням лексико-граматичної складової та фонетико-фонематичними порушеннями мовлення. Дослідження проводилося у звичних для дітей умовах освітнього процесу, що дозволило отримати найбільш об'єктивні результати.

Перед початком формувального етапу було проведено первинне обстеження дітей за визначеними критеріями рівня сформованості прикметникового словника. Після завершення серії занять із використанням цифрових технологій здійснено повторне обстеження з метою виявлення змін у рівні розуміння та вживання якісних, відносних і присвійних прикметників. Порівняння результатів до і після проведення формувальної роботи дало змогу зафіксувати позитивну динаміку у розвитку прикметникового словника дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Після завершення серії інтерактивних занять проведено повторне обстеження з метою з'ясування змін у володінні якісними прикметниками. Отримані результати порівняльного аналізу представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз рівня володіння якісними прикметниками дітьми старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами

Рівень	До експерименту	Після експерименту
Високий	45%	45%
Середній	11%	55%
Достатній	33%	-
Низький	11%	-

За результатами порівняння до та після формувального етапу простежується чітка зміна розподілу по рівнях у блоці якісних прикметників. Частка досліджуваних із високим рівнем залишилася стабільною – 45% як до, так і після втручання. Водночас відбулося суттєве зростання частки дітей зі середнім рівнем: з 11% до 55%. Категорії “достатній” та “низький” після втручання не зафіксовано. Отже, групова динаміка вказує на переміщення частини учасників зі середнього, достатнього та низького рівнів у збільшення компетентності в опануванні якісних ознак слова. Можна сказати що більшість дітей вирівнялись і тепер мають середній рівень, а число дітей з високими балами не змінилося.

Отримані результати показали, що після проведення серії інтерактивних занять більшість дітей почали краще розуміти та активніше використовувати якісні прикметники у спонтанному мовленні та впевненіше добирати слова для опису предметів, навіть якщо загальний відсоток високого рівня залишився незмінним. Під час обстеження діти стали демонструвати більшу ініціативу й упевненість. Це зумовлено тим, що частина дітей із достатнього та низького рівнів досягла середнього, тобто змогла засвоїти базові поняття про ознаки предмета.

У процесі спостереження діти почали частіше самостійно вживати якісні прикметники “великий”, “квадратний”, “сумна” тощо. Це дозволяє зробити

висновок, що саме завдяки наочним цифровим матеріалам і мультимодальному підходу відбулось покращення мовленнєвої активності.

Порівняння результатів виконання завдань другого блоку, спрямованого на виявлення рівня володіння відносними прикметниками, дало змогу простежити динаміку мовленнєвого розвитку дітей після впровадження формувального впливу. Отримані дані подано в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Порівняльний аналіз рівнів володіння відносними прикметниками дітьми старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами

Рівень	До експерименту	Після експерименту
Високий	22%	45%
Середній	11%	-
Достатній	45%	22%
Низький	22%	33%

У блоці відносних прикметників після формувального етапу спостерігаються помітні зміни у розподілі рівнів. Частка дітей із високим рівнем зросла з 22% до 45%, що свідчить про покращення результатів частини учасників. Водночас кількість дітей із достатнім рівнем зменшилася з 45% до 22%, а частка дітей із низьким рівнем підвищилася з 22% до 33%. Такий розподіл показників свідчить про неоднорідну динаміку: частина дітей продемонструвала суттєвий прогрес, тоді як у решти збереглися певні труднощі у засвоєнні відносних прикметників.

Порівняння результатів до та після експерименту свідчить про помітне зростання кількості дітей із високим рівне , тобто майже вдвічі. Це свідчить про ефективність вправ на класифікацію предметів за ознаками матеріалу (“дерев’яний”, “залізний”).

Водночас підвищення частки дітей із низьким рівнем показує, що для окремих дітей категорія відносних прикметників залишилася складною. Спостерігалися заміни слів описовими конструкціями або невідповідними формами. Це підтверджує, що засвоєння відносних прикметників вимагає більш

систематичного повторення у різних мовленнєвих ситуаціях. Проте загальна тенденція зростання частки дітей з високим рівнем демонструє позитивний вплив інтерактивних занять.

З метою з'ясування змін у розумінні та вживанні присвійних прикметників здійснено порівняльний аналіз результатів до і після серії інтерактивних занять. Узагальнені показники наведено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Порівняльний аналіз рівнів володіння присвійними прикметниками дітьми старшого дошкільного віку із мовленнєвими труднощами

Рівень	До експерименту	Після експерименту
Високий	-	-
Середній	-	11%
Достатній	56%	22%
Низький	44%	67%

У блоці присвійних прикметників результати після формувального етапу свідчать про збереження загальних труднощів у засвоєнні цієї категорії. Високого рівня не зафіксовано ні до, ні після впровадження методики. Частка дітей із достатнім рівнем зменшилася з 56% до 22%, натомість частка з низьким рівнем зросла з 44% до 67%, що вказує на збереження складнощів у частини учасників. Водночас поява категорії “середній” – 11% може свідчити про окремі позитивні зрушення в індивідуальних результатах. Загалом дані демонструють, що засвоєння присвійних прикметників є найменш успішним порівняно з іншими типами, і цей блок виявився найскладнішим для дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами.

Результати третього блока показали, що діти все ще відчують значні труднощі у вживанні присвійних прикметників. Високого рівня не зафіксовано, а частка дітей із низьким рівнем навіть зросла. Діти часто уникали форм типу “ляльчин”, “собачий”, натомість використовували іменники (“собака”, “лялька”) або займенникові конструкції (“його”).

Такі зміни показують, що рівень засвоєння присвійних прикметників у дітей загалом залишився невисоким навіть після занять. Переважання низьких результатів свідчить, що ця категорія прикметників менш чутлива до запропонованої серії інтерактивних занять у короткий проміжок часу. Порівняно з іншими блоками, прогрес тут виражений слабше. Це можна пояснити тим, що така лексика потребує більш тривалого опрацювання у різних мовленнєвих ситуаціях.

На рис. 3.1 представлено порівняльні результати рівнів сформованості прикметникового словника дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами до та після формувального етапу експерименту.

Рис. 3.1 Динаміка рівнів сформованості прикметникового словника дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами до та після формувального етапу експерименту

Загальний середній показник групи зріс з 79,78 до 92,33 бала, що можна становить приблизно 16% приросту. Це підтверджує ефективність використання цифрових технологій у формуванні прикметникового словника дітей із мовленнєвими труднощами.

Розглядаючи показники за окремими групами прикметників, встановлено, що найбільший прогрес спостерігався у засвоєнні відносних прикметників; середній показник групи з цієї категорії збільшився помітніше, ніж у двох інших блоках. Якісні прикметники також продемонстрували стабільне покращення, тоді як присвійні прикметники виявилися менш сприйнятливими до короткого курсу інтерактивних занять; їхнє засвоєння потребує більше часу і роботи в різних мовленнєвих ситуаціях, тому їхній приріст виявився відносно невеликим. Індивідуальні відмінності у динаміці свідчать про наявність як позитивної динаміки від серії інтерактивних занять, так і помірного прогресу у частини досліджуваних, а один досліджуваний потребує додаткового індивідуального курсу занять. Такі розбіжності можуть бути зумовлені початковим рівнем навичок, індивідуальними особливостями уваги й мотивації, а також потенційними зовнішніми чинниками, зокрема пропусками занять або сімейними обставинами, що іноді впливали на продуктивність у конкретний день.

Переваги застосованої серії інтерактивних занять полягають у її практичності й наочності: інтерактивні презентації спростили засвоєння абстрактних ознак, ігрова форма підвищила мотивацію, а чітка послідовність дозволила крок за кроком ускладнювати завдання. Коротка тривалість занять виявилася відповідною віку дітей і сприяла добрій концентрації протягом кожного заняття. Матеріали добре пристосовуються до індивідуальних потреб: завдання легко модифікувати, залишаючи загальну структуру незмінною. Практична апробація в умовах дошкільного закладу підтвердила життєздатність даної серії інтерактивних занять для щоденної роботи з невеликими групами і можуть бути використані логопедом чи вихователем у щоденній роботі.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що навіть за короткий період цілеспрямованої роботи з використанням інтерактивних матеріалів із впровадженням цифрових технологій можна досягти помітного підвищення активного вживання прикметників у більшості дітей із мовленнєвими труднощами. Отримані результати обіцяють практичну цінність запропонованої

серії інтерактивних занять, проте для її масштабування і формулювання остаточних висновків потрібні подальші дослідження з більшою вибіркою, продовженням терміну занять і регулярних “зрізів” знань.

Висновки до третього розділу

Розроблена серія інтерактивних занять формування прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами має комплексний характер і спрямована на цілеспрямований розвиток мовленнєвої діяльності через поетапне засвоєння якісних, відносних і присвійних прикметників. Вона передбачає реалізацію десяти інтерактивних занять із використанням цифрових технологій, об'єднаних у два тематичні тижні “Іграшки” та “Осінь”, які забезпечують поступовий перехід від ознайомлення з лексичним значенням прикметників до їх активного використання у власних висловлюваннях.

Порівняльний аналіз узагальнених результатів показав виразну позитивну динаміку: частка дітей із високим рівнем сформованості прикметникового словника зросла з 12% до 44%, а з достатнім з 33% до 56%. Після формувального етапу не зафіксовано середнього чи низького рівнів, що підтверджує ефективність запропонованої методики. Після серії інтерактивних занять діти почали самостійно вживати якісні, відносні та присвійні прикметники (“великий”, “дерев’яний”, “собачий”), активніше добирати слова для опису предметів. Відзначено зростання мовленнєвої ініціативи, а саме в тому, що діти стали впевненішими у висловлюваннях, частіше пропонувати власні варіанти відповідей без підказок.

Отже, запропонована серія інтерактивних занять є обґрунтованою, відповідає віковим можливостям дітей старшого дошкільного віку та специфіці мовленнєвих порушень. Її використання створює сприятливі умови для збагачення, розуміння прикметникового словника дітей, а також для підвищення мотивації до мовленнєвої діяльності завдяки інтерактивним цифровим технологіям.

ВИСНОВКИ

У ході теоретичного аналізу з'ясовано сутність поняття “прикметник” як частини мови, його функції у мовленні та психолінгвістичні механізми засвоєння прикметникової лексики у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами. Розкрито особливості засвоєння якісних, відносних і присвійних прикметників, показано роль прикметникової лексики у формуванні мовленнєвої виразності, розширенні словникового запасу та розвитку зв'язного мовлення. Проаналізовано сучасні підходи до розвитку лексики в дітей із мовленнєвими труднощами та доведено доцільність використання ігрових прийомів і сучасних цифрових технологій як засобів, що підвищують інтерес дітей до мовленнєвої діяльності та сприяють ефективнішому засвоєнню лексичного матеріалу.

У процесі створення серії інтерактивних занять для формування прикметникового словника було здійснено добір та апробацію діагностичного інструментарію, спрямованого на виявлення рівня сформованості прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку. Аналіз результатів констатувального етапу показав, що більшість дітей мають недостатній обсяг активного прикметникового запасу, труднощі у доборі слів за ознакою, у граматичному узгодженні прикметників з іменниками, а також у використанні їх у зв'язному мовленні. Це підтвердило необхідність розроблення серії інтерактивних занять, орієнтованих на поступове формування прикметникової лексики засобами цифрових технологій.

У ході дослідження науково обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено ефективність серії інтерактивних занять для формування прикметникового словника у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами цифрових технологій. Результати формувального етапу засвідчили суттєве зростання рівнів сформованості прикметникової лексики: кількість дітей із високим рівнем розвитку прикметникового словника підвищилася до 44 %, із достатнім до 56 %, тоді як низький та середній рівні не виявлені. Якісний аналіз показав, позитивну динаміку розвитку прикметникової лексики: діти почали активніше вживати

прикметники у словосполученнях, покращили вміння добирати слова за змістом та узгоджувати їх граматично. Застосування інтерактивних вправ на заняттях сприяло підвищенню мотивації, зосередженості уваги, швидшому переходу слів із пасивного словника в активний. Тому можна стверджувати, що запропонована серія інтерактивних занять підтвердила ефективність: вона забезпечує не лише розширення прикметникового словника, а й формує в дітей здатність творчо використовувати прикметники у власному мовленні. Отже, вона може бути використана у практиці логопедичної роботи з дітьми старшого дошкільного віку, які мають мовленнєві труднощі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту): підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ: Грамота, 2019. 208 с.
2. Бабич Н.М., Дирів В.М. Мовленнєва готовність дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення як передумова готовності до школи. *Система освіти і виховання дітей з особливими освітніми потребами: досвід минулого – погляд у майбутнє: збірник наукових праць*. Х.: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2023. С. 110-115.
3. Бабич Н.М., Вовк О.В. Інтерактивні форми роботи закладу дошкільної освіти з родинами, які виховують дітей із порушеннями мовлення. *Norwegian Journal of development of the International Science*, 2023. №101. С. 29-34.
4. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / затв. наказом МОН України від 12.01.2021 № 33. Київ, 2021. 38 с. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 20.10.2025).
5. Березовська І., Федорова М. Особливості розвитку словника в дошкільному віці. *Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії: Збірник матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю*. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О. В., 2024. С. 23-28
6. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля”. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 256 с.
7. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови: підр. Київ: Вища школа, 2007. 542 с.
8. Вогнива Н. В., Сірак Л. П., Татур В. Ю. Соціально-психологічна робота. Вінниця: ММК, 2016. 69 с.

9. Данілавічюте Е. А., Нагорна О.В. Формування технологічної культури майбутніх фахівців інклюзивних навчальних закладів: монографія. Дніпро: Середняк Т. К., 2023. 224 с.
10. Заболотний О. В., Заболотний О. В. та ін. Українська мова : підруч. для 6-го кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза, 2023. 272 с.
11. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
12. Іщенко О. А., Кошарська Л. Л. Крокуй упевнено: книга взаємозв'язку між учителем-логопедом та вихователями. Практичний матеріал для корекційної години вихователя. Старший дошкільний вік. Тернопіль : Мандрівець, 2023. 80 с.
13. Кабанська О. С., Пліс В. П., Стрельченко Д. В. Використання цифрових технологій у професійній підготовці майбутніх вчителів-філологів. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 груд. 2019 р.) / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2020. С. 348–351.
14. Ковальова О., Стахова Л. Розвиток словника прикметників у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали IV Всеукр. заочної наук.-практ. конф., (м. Суми, 3 квітня 2015 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2015. С. 169–173.
15. Коломієць Т. О. Найперша стежечка : вірші / Т. О. Коломієць ; худож. Е. Колесов. Київ : Веселка, 1985. 87 с.
16. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. Київ : ВЦ “Академія”, 2002. 188 с.
17. Крутій К. Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку : монографія. Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2005. 208 с.

- 18.Лазаренко Н. І. Формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних та граматичних значень: автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1993. 24 с.
- 19.Лісунова А., Мартинчук О. Особливості формування лексичної складової мовлення у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення в умовах ранкових зустрічей. *Глобалізація наукових знань: міжнародна співпраця та інтеграція галузей наук*: матеріали міжнародної студентської наукової конференції (29 листопада 2024 р., м. Суми). Суми, 2024. С. 491–494.
- 20.Літак А.М. До питання поповнення вокабуляру студентів, які вивчають іноземну мову. *Щорічна підсумкова конференція професорсько-викладацького складу факультету іноземної філології ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*. 2016 р. С. 121. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9000/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2016.pdf#page=121
- 21.Лопатинська Н., Коломієць Є. Розвиток монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими труднощами засобами цифрових технологій. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*, 2024. №2(25). Київ. С. 141-155.
- 22.Малюга А. О. Використання казки у розвитку словника прикметників дітей дошкільного віку з ЗНМ. *Харківський природничий форум: VI Міжнар. конф. молодих учених* (м. Харків, 18–19 трав. 2023 р.) / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023 р. С. 296-298
- 23.Олексенко В. П., Розгон В. В. Сучасна українська літературна мова (іменник, прикметник, числівник, займенник): навч. посіб. для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 035 Філологія 035.01 Українська мова та література та спеціальності 014 Середня освіта 014.01 Українська мова і література. Херсон, Івано-Франківськ, 2024. 196 с.

24. Стахова Л. Л., Шаповал В. С. Інформаційно-комунікативні технології як засіб збагачення та активізації словника дітей із загальним недорозвитком мовлення III рівня. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*: матеріали X Всеукр. заочної наук.-практ. конф. (м. Суми, 18 лист. 2021 р.) / М-во освіти і науки України, Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка, Навч.-наук. ін-т фіз. культ. Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 178–183.
25. Трофименко Л. І. Діагностика особливостей лексичної компетенції у дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Вісник науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки*: Вип. V. Умань, 2019 р. С. 175-182.
26. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс. Київ : ПП “Актуальна освіта”, 2013. 108 с.
27. Хомик Т. В., Беребенець, К.І. Особливості сформованості лексичної складової мовлення у дітей трирічного віку із затримкою мовленнєвого розвитку. *Інноваційна педагогіка*. Видавничий дім “Гельветика”, 2023. Вип. 66. С. 89-93.
28. Хомик Т. В., Тичина К. О., Селюк, М. Номінативний словник іменників у дітей молодшого дошкільного віку: особливості сформованості при мовленнєвих труднощах. *Інноваційні підходи в освіті та реабілітації дітей з особливими освітніми потребами: збірник наукових праць*. Харків, 2024. С. 191-195.
29. Хомик Т. В., Трусевич І. А. Особливості розвитку діалогічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення. *Система освіти і виховання дітей з особливими освітніми потребами: досвід минулого – погляд у майбутнє до 85-річчя академіка В.І. Бондаря: збірник наукових праць*. Харків, 2023. С. 293-296.
30. Шевчук Л. М. Словниковий запас як важливий чинник ефективного опрацювання тексту в умовах білінгвізму. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи*. Київ: Міленіум, 2020. С. 166-169.

- 31.American Speech-Language-Hearing Association (ASHA). Child Language Disorders: Assessment Portal: веб-сайт. URL: <https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/child-language-disorders/> (дата звернення: 04.11.2025).
- 32.Becker M. Animacy and the acquisition of tough adjectives. *Language Acquisition*, 2015. Vol. 22 № 1. P. 68–103.
- 33.Bornstein M. H., Hendricks C. Basic language comprehension and production in >100,000 young children from sixteen developing nations. *Journal of Child Language*, 2011.Vol. 39, № 4. P. 899–918.
- 34.Crystal D. A Dictionary of Linguistics and Phonetics. 6th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008. 529 p.
- 35.Davies C., Syrett K., Taylor L., Wilkes S., Zuniga-Montanez C. Supporting adjective learning across the curriculum by 5–7 year-olds. *Language and Linguistics Compass*, 2022. Vol. 16, № 11. 22 p.
- 36.Fernald A., Thorpe K., Marchman V. Blue car, red car: Developing efficiency in online interpretation of adjective–noun phrases. *Cognitive Psychology*, 2010. Vol. 60, № 3. P. 190–217.
- 37.Forbes S. H., Plunkett K. Infants show early comprehension of basic colour words. *Developmental Psychology*, 2019. Vol. 55, № 2. P. 240–249.
- 38.Gotowski M., Syrett K. It is daxy to learn adjectives, and learning adjectives is daxy for everyone: Syntactic frames support the acquisition of adjective meaning. In *Proceedings of the 47th Boston University Conference on Language Development (BUCLD 47)*, Nov. 3–6, 2022. Cascadia Press, 2022. 12 p.
- 39.Hirsh-Pasek K., Zosh J. M., Hadani, H. S. et al. A whole new world: Education meets the metaverse. Washington D.C.: Brookings Institution, Centre for Universal Education, 2022. 14 p.
- 40.Klibanoff R. S., Waxman S. R. Basic level object categories support the acquisition of novel adjectives: Evidence from preschool-aged children. *Child Development*, 2000. Vol. 71, №3. P. 649-659.
- 41.Markman E. M., Gentner D. Children's use of context in interpreting “big” and “little”. *Child Development*, 1994. Vol. 65. № 4. P. 1178–1192.

- 42.Saeedi S., Bouraghi H., Seifpanahi M. S., Ghazisaeedi M. Application of digital games for speech therapy in children: a systematic review of features and challenges. *Journal of Healthcare Engineering*. Brookings Institution, 2022. 20 p.
- 43.Yi A., Chen Z., Ling W., et al. Effectiveness of cloud-based rehabilitation in children with developmental language disorder during the COVID-19 pandemic: a prospective cohort study. *Medicine (Baltimore)*, 2022. Vol. 101, № 33. (URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/35984120/>)
- 44.Zhou Z., Deng C., Yin D., Yang Q., Chen Z. Digital intervention in children with developmental language disorder: systematic review. *JMIR Mhealth Uhealth*, 2025. Vol. 13. URL: <https://mhealth.jmir.org/2025/1/e59992>.

ДОДАТКИ

Протокол для обстеження прикметників у дітей старшого дошкільного віку

Ім'я: _____

Блок №1. Обстеження якісних прикметників

	<i>Перед впровадженням методики</i>			<i>Після впровадження методики</i>		
Слово	Розуміння	Володіння	Бал	Розуміння	Володіння	Бал
великий						
маленький						
круглий						
овальний						
квадратний						
прямокутний						
м'який						
золота						
тепла						
сумна						
дощова						
жовта						
врожайна						
ізнокольорова						
холодна						

сонячна						
Сума балів акс.80, мін.16):						

Блок №2. Обстеження відносних прикметників

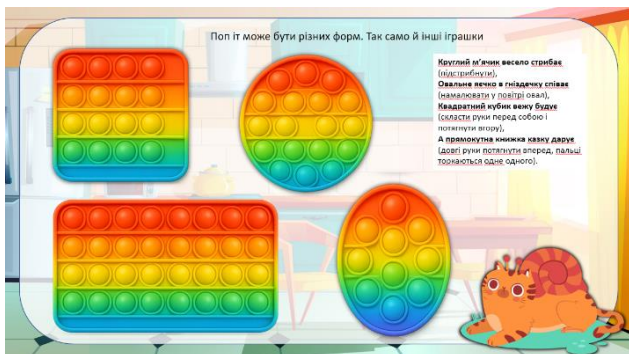
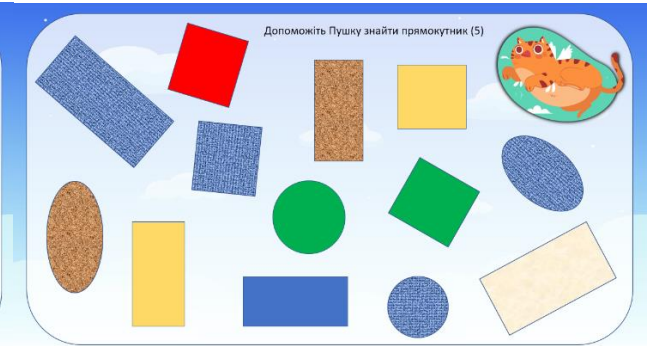
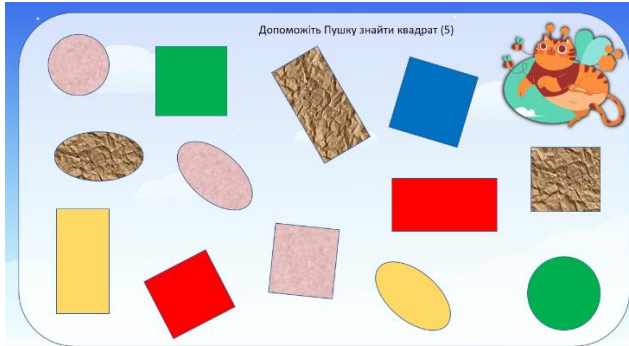
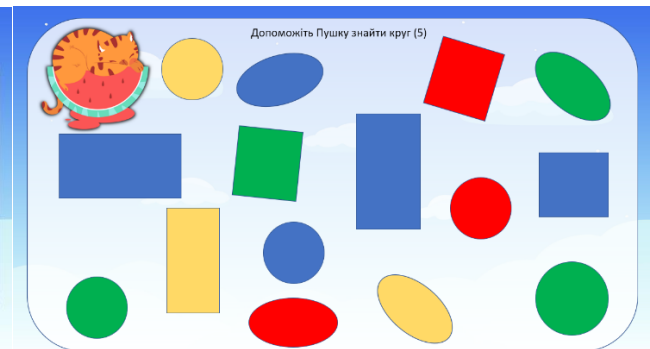
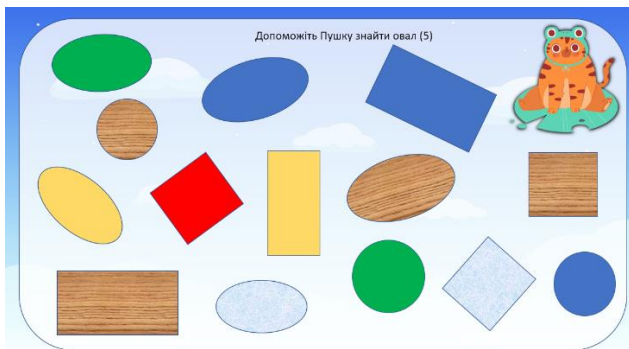
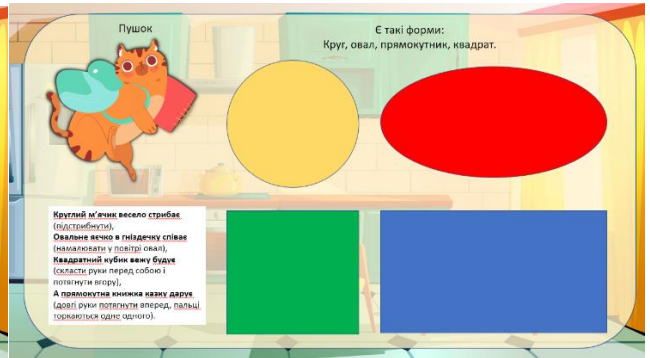
	<i>Перед впровадженням методики</i>			<i>Після впровадження методики</i>		
Слово	Розуміння	Володіння	Бал	Розуміння	Володіння	Бал
скляний						
гумовий						
дерев'яний						
пластмасовий						
залізний						
глиняний						
Сума балів акс.30, мін. 6):						

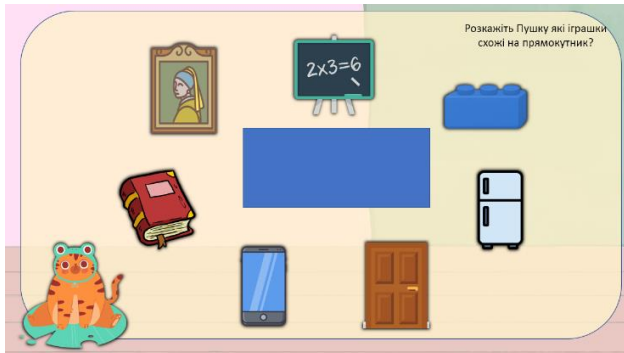
Блок №3. Обстеження присвійних прикметників:

	<i>Перед впровадженням методики</i>			<i>Після впровадження методики</i>		
Слово	Розуміння	Володіння	Бал	Розуміння	Володіння	Бал
ляльчин						
ведмежий						

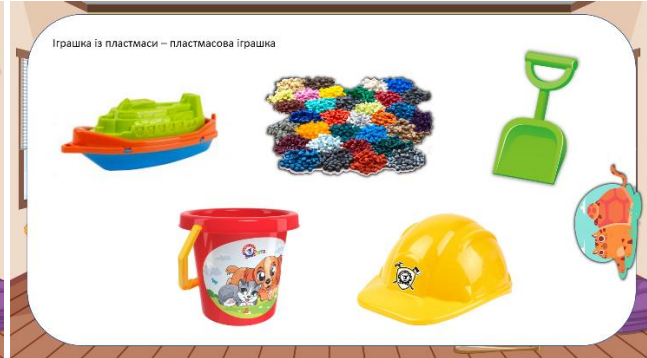
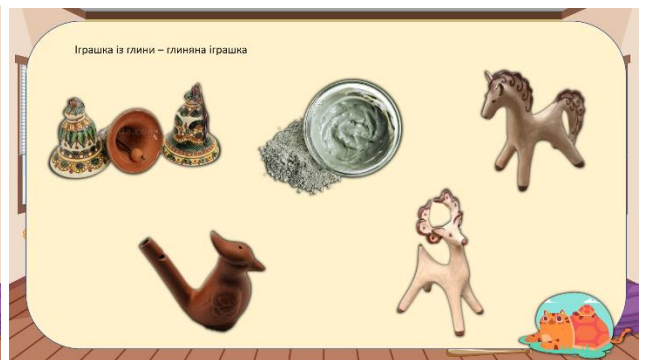
котячий						
собачий						
заячий						
Сума балів (макс. 25, мін.5):						

«Якісні прикметники. 1 заняття»

«Відносні прикметники. 2 заняття»

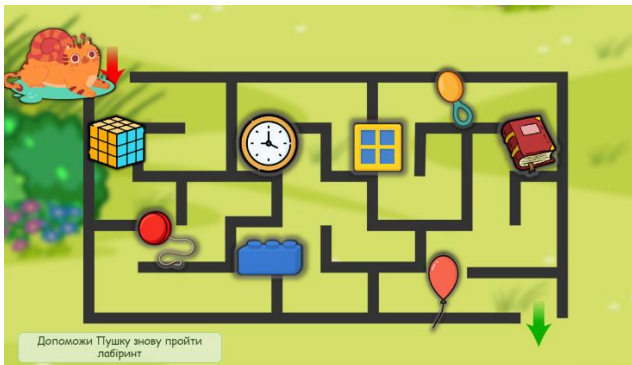

«Присвійні прикметники. 3 заняття»

Додаток Б.3

«Вживання прикметників у словосполученнях. 4 заняття»

Додаток Б.4

«Вживання прикметників у реченнях. 5 заняття»

Додаток Б.5

«Якісні прикметники. 6 заняття»

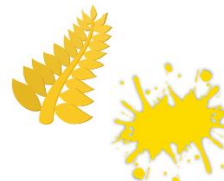
“Яка осінь, коли листя, як золотого?”

“Яка осінь, коли хочеться трохи плакати?”

“Яка осінь, коли гріє сонечко, ковдра, шкарпетки, чай, батарея?”

“Якого кольору листя восени?”

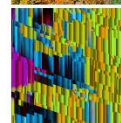
“Яка осінь, коли всі з парасольками?”

“Яка осінь, коли сяє сонечко?”

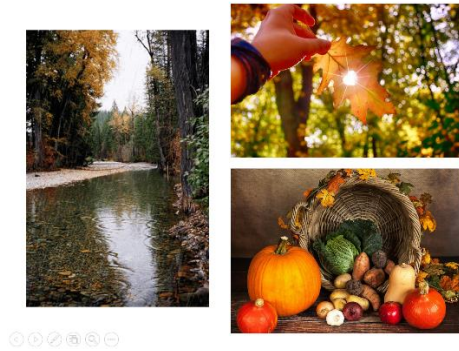
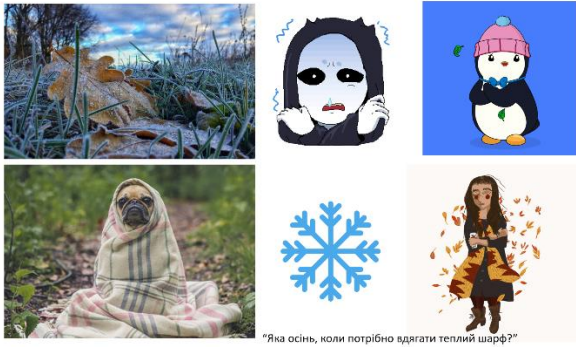

“Яка осінь, коли збирають овочі та фрукти?”

“Яка осінь, коли листя всіх кольорів, як веселка?”

Додаток Б.6

«Якісні прикметники у реченнях. 7 заняття»

 Золота і жовта стелиться трава, Холодна під вечір – вдягатись пора	 Тепла і сонячна ранкова пора, Врожайна, бо кошики повні до краю,	 Часом сумна або дощова, А ще різнокольорова, бо листя грає і сніє.
		

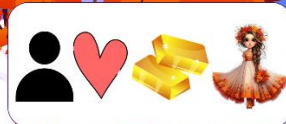

Я люблю ... осінь

Я люблю ... осінь

Прийшла... (врожайна, жовта, різнокольорова, тепла, дощова, сонячна, холодна, золота, сумна) осінь

«Присвійні прикметники. 8 заняття»

«Вживання прикметників у реченнях. 9 заняття»

Додаток Б.9

«Вживання прикметників у реченнях. 10 заняття»

